

ajándék

előretölt

helyőrség

IRODALMI-KULTURÁLIS MELLÉKLET

2 Silling István:
A cseléd12 Patyi Szilárd:
Kiutasítottak14 Bordás Győző:
A vallás és a hit
viszonyáról

2022. június 18. V. évfolyam 6. szám

Analysing the result

vezérvess

Lázár-Szűcs Anikó Napi dilemma

Az ébredés pillanata
a legtisztább
Gyűrött arcomon elszántság
feszeng
Aztán délre mindig meggondolom magam
Pohárba csúsztatom
kiöntenek
újra
és
újra
Legtöbbször némán
vagy titokban
résbe rejtve
amikor nem nézi senki
Estére már tudom
mindegy
nem szököm többé
elengedem görcsbe rándult vállam
Lüktet a tér
Zsibog (a minden)
A tükör előtt
letörlöm az arcomról a nőt
aki ma sem lettem

novella

HARC AZ ÁRNYÉKKAL

Délelőtti sétánk alatt egy régi történet-törödédek jut eszünkbe: valaki egyszer eladta az árnyékát az ördögnek. Furcsa üzlet lehetett... Mit kapott vajon cserébe? Mit is kaphatnánk árnyékunkért cserébe?

A délelőtt csupa árny és fény. Házak árnya vetül ránk, majd a házkö-zök éles fényében élénk ugrik saját árnyékunk, és követjük, rendületlenül. Olykor mintha előbb mozdulna, mint mi...

Míg ezen töprengünk, elmaradnak mögöttünk a bérházak, a kőkerítésen áthajoló, szirmokkal havazó gyümölcsfák, és kiérünk a fényben tündöklő mezőre. Itt elkalandozhatna már a tekintet, csitulhatna, mélyülhetne a lélegzet, szabadabban rugózhathatnának a léptek... Mi mégis megtorpanunk.

Mintha fal állná utunkat, amely falra valaki könnyű kézzel felfestette a tájat. Nem érzékeljük, mi van távol, mi közel, karnyújtásnyira van-e mindez, vagy órákig gyalogolhatunk, hogy elérjük. A csatornák, a szántók, a tavalyi kórók csonkjai, a tyúkhúrral párnázott árokpárt, a felszálló pára –

mindez távlat nélkül, akárha üveglapok közé préselve: zöldesen áttetsző fallá tömörödve magasodik előttünk. Árnyékunk a falra vetül, tőlünk egy lépésnyire megtörik, felegyenesedik a falon. Mintha élőlény volna, ember, hozzánk döbbenetesen hasonló, de aki a hátát mutatja csak nekünk. Eléje kerülni lehetetlen, hisz az árnyunk sohasem tagít előlünk.

Ő minden bizonnyal átlát ezen a falon, számára nincs is fal: látja, mi van távol, és mi közel, követheti tekintetével a madarak röptét, míg mi csak Őt, az élénk toladót látjuk, s körötte az üvegfényű, távlatait veszített derengést... Döbönt csendben állunk, majd hirtelen rémülettel tekintünk az égre, a Napot keresve: mögöttünk ontja-e a fényt, valóban árnyékunk-e az előttünk álló, vagy pedig mi vagyunk az ő hátravetett árnya, s minden igekeztünk önállóan lépni, látni, élni hiába-való?

A Nap nincs sehol.

Rémület lobog fel bennünk, hideg, sárga lánggal – szikrázó, kétség mardosta düh ez már, nem is rémület. Tenni kell valamit. Valamit... valamit!

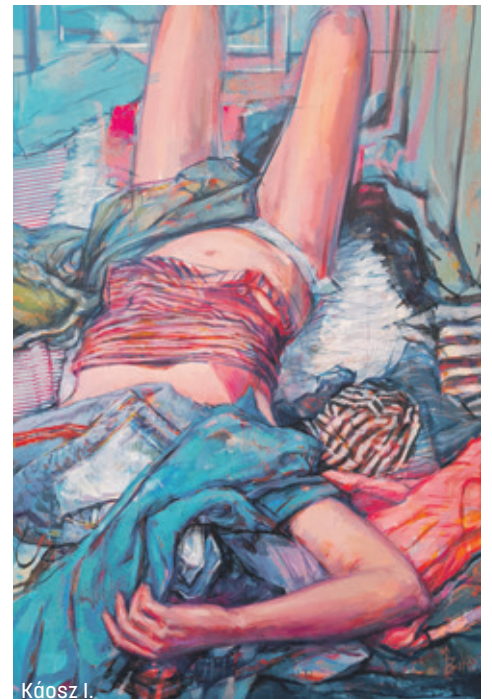
Fehér István

Fájdalomig feszülő izmokkal előrelépünk, kinyújtjuk karunkat, cson-tunk beleroppan a mozdulatba, karunk lendületébe, mellyel megragadjuk az előttünk csendben álló árnyalak nyakát. Valódi, lüktető, meleg, vérel telt test vonaglik kezeink között! Mit tegyünk?!

Nos, rajta! Rántsuk hátra, szorításunkból egy pillanatra sem engedve, vessünk gáncsot, és lökjük meg! Egyensúlyából kibillen, s mint egy rongybábu, arcra bukik. Nem félelmetesebb már, mint egy ledobott, rongyos kabát... Legyőztük! Akár át is léphetjük... S lám: mozdulunk. Csak egy lépés előre, és máris hatalmas, szédítő távlatok nyílnak.

Mielőtt azonban szívünk telidobolná e végtelen, szabad teret: hátulról nyakunkra szorulnak a legyőzöttnek hitt ellenfél csontos-görcsös ujjai. Támadónk vet most gáncsot, hátraránt, földre lök. Tehetetlenül csapódunk a porba, fájdalomba. A diadalmas alak pedig átszökken fölöttünk, és zihálva, részegülten nyeli a friss levegőt.

Eszményi alkalom ez a támadásra. Vérbeli ragadozók: e pillanatot nem

Káosz I.

szalaszthatjuk el! Vér tódul arcunkba, talpra ugrunk, és máris markunkban nyekken az ellenfél: nyakánál fogva rázzuk, dühödten, mint holmi tetves rongyot, kirúgjuk alóla a lábát. Felhördül, kalimpálva a földre zuhan.

Nos, elélt teste nem lehet akadály: immár könnyedén rugaszkodunk el fölötte, szinte lebegve, mint ahogy a felhő árnya úszik át egy iszonyú szakadékon, mielőtt a felhőcske maga az ég kékjébe veszne, nyomtalanul.

A CSELÉD

Silling István

Bokrosék Nádasd falunak a folyó felé vezető utcájában laktak, amely már közel volt a lapályban tarkálló díbdáb cigányputrik világához. A sokgyerekes család pulyái többször játszottak is a telepi porontyokkal, s mindannyian tudták egymás nyelvét. De még némelyikkel rokonságban is álltak, hiszen nemegyszer megesett, hogy a sihederek a folyóparti pagonyban egymásnál találtak boldog perceket. A családalapítás pedig nem volt kötelező, nem kellett ahhoz semmiféle hivatalos papír, sem a szüléshez bizonyos életkor. Nagyon fiatalon, tizenévesen összeálltak, keveredtek, nevelték az egyre szaporodó csemetéiket, amíg valamelyik család meg nem kapaszkodott valahol egy felsőbb utcában. Azután már nem keresték egymás rokonságát, ment mindenki a maga kenyerét keresni: ásní, teknőt vájni, a faluba mosni, takarítani. Kis házaikat igyekeztek tisztán tartani, hogy ne látszódjon a faluvégi jellemvonás rajtuk. Csak némelyikük arca árulkodott arról, hogy milyen heterogén társadalmi csoportból valók is. De a keveredés egy családon belül is kimutatta a többféle származást, barnák, szőkék, fekete hajúak mind testvérek lehetnek. Keresztnevet pedig az állam hivatalos nyelvén adtak gyerekeiknek: Kati, Böske, Maris, Pista, Janika, Dragan, Đorđe, Miško, Anica, Jelica, Mira, Ljubica. Iskolába meg alig jártak, csak éppen szeptember elején, amíg ellenőrizte azt a hatóság. Aki pedig tehetett, elmenekült valamely közeli nagyobb városba, albérletbe vagy idős embereket ápolni kisebb ingatlanért, házacskaért, s így örökre szabadulni a nádasdi származás bélyegétől.

Özvegynek mondott Bokrosné is így került Szentmihályra a két lányával, amikor a férje nem jött hozzá vissza a háború után. Egy ideig még Nádasdon élt, a falu legszélén, s igyekezett tiszta ruhában járni, lányát is úgy járatni, de amikor a háború alatt a férje távollétében hozta világra a szomszédos birtok gazdájától élelemért, kevéske pénzért szerzett leánykáját, akkor már nem volt maradása a településen. Hogy még a faluba kerülve sem tudott tisztességes maradni, azt maga is bánta. Elment hát messzebbre, előbb át a folyón, ahol földije éltek, hogy segítségükkel biztosítsa maguknak megélhetést. A falu hírei azonban gyorsabban terjedtek, mint gondolta volna, így neki ismét csak nem volt maradása a szőlőkertek között húzóódó utcányi településen. Visszajött a másik partra, s meg sem állt egy távolabbi nagyvárosig, ahol egy árva házi menhely szobáscskájában húzták meg magukat. A menhelyvezető Koczik úr bejáró minden cselédnek ajánlotta az élet-erős, pozsgás képű fiatalasszonyt egy zsidó családhoz, a Kaufmann kereskedéshez, és Bokrosné elvégzett minden munkát a háznál, csak hogy ne kelljen tovább vándorolnia, és végre egy rendesebb albérleti szoba-konyhát szerezhesen. Etelka lányát beíratta az iskolába, a kisebbik pedig elvont maga, míg anyja haza nem ért. Sovány volt szegényke, hiszen élelmet alig talált, bár anyja iparkodott legalább kenyeret, cukrot hagyni részére a lakásban. És néha te-

jet is szerzett, ha hajnalban, amikor neki indulnia kellett a gazdáékhoz, kint volt már a tejeskófa a sarki bódében. Ha nem, akkor Teca kenyeret evett, csak kenyeret. Hús meg ritkán került az asztalra, hacsak Kaufmannék nem küldtek kisebb darabot a lányoknak. Szegény Bokrosné megnézték az utcán a korbán hozzá illő férfiak, ám amint megtudták, hogy hol dolgozik, hol lakik, fintonogva elfordultak, netán a maguk sorsától is menekülve eloldalogtak mellőle. – Sirotinjo, i Bogu si teška – mondta neki az egyik városi koldus, akivel néha szót váltott hazafelé menet. Maradt neki a sok munka meg a két lány nevelése. Közben a testes Kaufmann-né elesett a veranda lépcsőjén, és combnyaktörést szenvedett. Ágynak esett, nem tudott fölkelni. A férje már nem volt fiatal ember, két fiuk nem lakott már a háznál, sem a városban, így Bokrosné segítségére szorult Heléna asszony. De ehhez szinte állandóan a közelében kellett lennie, hogy adott esetben emelje, tisztítsa. A gazdáék ilyen helyzetüket látva megkérték Bokrosné, költözzön hozzájuk a körüti ház cselédszobájába, a ház folytatásában levő nagyobbacska szobába meg a lányai. Házbért pedig nem is kell fizetnie, csak legyen mindig Heléna asszony szolgálatára.

Ez az ajánlat – bár semmiféle szabadidőt nem hagyott az asszonynak – valamilyen könnyebbséget ígért a kis családnak. Az anya egész nap a lányokra is tekintgetett, a lakásért sem kellett fizetnie, és még a nagy ház konyhájából is több csuriant, csöppent a gyerekeknek. Nehéz napok jártak Bokrosnéra, ugyanis Heléna asszony a sok fekvéstől tüdőgyulladást is kapott: fürdetni nehéz volt, pelenkázni szintén. Néha a nagyobbik lánya segített neki. A férje segítése nem sokat ért, inkább csak azt látta, hogy meg-megakad a szeme az inge vágásán, amint a nehéz testet emeli, vagy a felcsúszott szoknyáján az ágy körüli tisztogatásnál, amihez meg kellett hajolnia. Csakhogy ő ezt mind nem is akarta észrevenni, állandó fáradtsága nem hagyta a munkánál egyébre is gondolni. Pedig a természet csak követelte a magát. S amikor a ház elcsendesedett, az úr halkan beosont a konyhából a cselédszobába, hogy eleven testét megmelegítse egy kis időre. A melegítést nem kérte ingyen, rendre otthagya a kauciót a következő alkalomra is. Bokrosné tudta, hogy tilos, amit művelnek, de a pénzt nagyon is meg kellett becsülnie, s így azt is, akitől kapta, és bár fáradtan, de engedett a betolakodónak. Heléna asszony azonban sejtette, hogy férjének mitől nyugodt a tekintete, amikor őt szemléli, miért megy el kevesebbet a háztól barátai közé a Tigris vendéglőbe, s inkább csak otthon mímeli az aggodást. Egy ideig nem is szólt semmit, csak várta a jobbulást, a gyógyulást. Csontjai nem tudtak összenőni, s a sok fekvéstől tüdőgyulladása csak nem múlt, inkább tüdőbajjára növekedett. Nyitott kaverna keletkezett a tüdején, súlyos betegség. Hiába hívták el hozzá a legjobb városi orvost, az sem írhatott ki hatásosabb gyógyszert. Heléna asszony tudatában volt betegségének, ezért készülni is kez-

dett az elmúlásra. Egyre többet gondolt a férjére, akinek nyugalma bizton tudatta vele, hogy a háznál rendben van minden. Bokrosné ellátta a beteget, de Heléna asszony az ápolás közben észrevette, hogy a cseléd gömbölyödik, dereka vastagodik. Ezután hívatta a férjét, amikor is megkérdezte, miért nem várták meg a cseléddel, hogy őt eltakarítsák a házból, s akkor éltek volna világukat. Szavai nem sok vizet zavartak a ház életében. Heléna asszony még az év végén elhunyt. Halálesete nem volt nagy hír a városban, ugyanis a tüdőbaj sok embert elvitt akkoriban, na meg Kaufmann úr viszonya sem maradt titok.

Az új esztendőben korán érkezett a húsvét, s a feltámadás ünnepére Kaufmannéknál már új gyereksírás hallatszott. Az újszülött kislányt Bokrosné húga tartotta keresztvív alá az ő szülőfalujuk római katolikus templomában, ahol a Hedvig nevet kapta, a városi anyakönyvvezetőnél Bokros Hedvig néven kellett anyakönyvezni az apa neve nélkül. No de ezt Kaufmann úr másként vélte jónak. Befolyásos ismerősei közé tartozott a városi előjáróság felekezeti és nemzetiségi ügyeket ellenőrző osztályának főnöke, akinek többször adott olyan kölcsönt Kaufmann kereskedő, amiről senkinek sem volt tudomása, de még a megmaradt tetemes adósságról sem. Az apa az ő közbenjárását kérte ahhoz, hogy köztudottan az ő gyerekének apjaként a maga neve, azaz Kaufmann Ervin neve szerepeljen. Nem kevés elmaradt adósságát róta le akkor a felügyelő, amikor az anyakönyvvezetőnek kiadta az ukázt az újszülött apjának illetén való bejegyzésére.

A Kaufmann fiúk anyjuk temetése után a pészahra, azaz a zsidó húsvétra jöttek haza ismét, s csodálkozva vették tudomásul, hogy Bokrosné a belső szobában szoptatja a kislányát, akinek dajkája a nagyobbik nővér volt, s a cselédszobába költözött. Apjuk a nagyobbacska lány segítségére más bejáró szolgáló után nézett. Az újszülöttet pedig úgy mutatta be az apa: a kishúgotok, Kaufmann Médi, azaz Bokros Hedvig kisasszony. Nagyot nézett mindkét fiú a Kaufmann név hallatán, mire apjuk közölte velük, hogy a lányka az ő gyermeke, akit a nevére is vett, bár anyjával nincsenek házasságban. A hirtelen változás után a fiúk a másik szobába mentek, apjuktól magyarázatot kérni, ámbár fölöslegesen. Az úr higgadtan mondta el felnőtt fiainak férfiúi tevékenységét és kötelességét. Elvárta tőlük a férfiszolidaritást, csak hogy elszámította magát. Fiai csúnyán beszéltek vele, hangos szóváltásuk áthallatszott a másik szobába, ahol a kisbaba sírni kezdett. Erre az apa minden szitokszó nélkül kitessékelte fiait a tornácra, majd az utcára. Nem is jöttek azok többet a családi ház környékére sem.

Kaufmann úr kereskedése jól prosperált, vagyona gyarapodott, Bokrosnéval való viszonya kiegyensúlyozott volt. A gyerekek születése utáni híradat lassan elcsitult, a kislány növekedett, anyja már-már a ház feje lett. Nyugalomban éltek, s mindkét felekezet ünnepét megülték. Bokrosné már korábban is megtanulta a sabbath ün-

nepi szokásait, be is tartotta azokat, Kaufmann úr eleget tett vallása elvárásainak, támogatta a Chevra Kadisát, eljárt a zsinagógába az istentiszteletekre. A város zsidó társadalmának egyenrangú tagja volt.

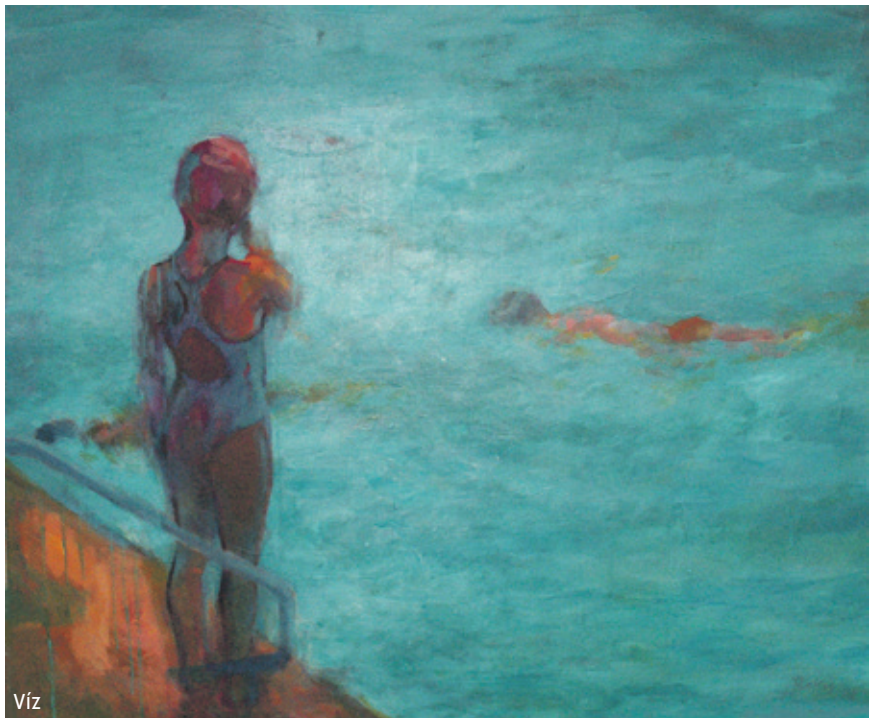
Idős korára már kevesebbet gondolt házasságára, gyermekeire, s inkább csak kereskedése feladását fontolgatta. Hirtelen jött halála azonban ebben meghiúsította. Temetéséről a fiait értesítette Bokrosné, s ők el is jöttek már bajusz nélkül és a polgári közízlésnek megfelelő öltözékben. A zsidó szertartásrend szerint zajlott minden. Az egyszerű, dísz nélküli koporsó mögött az elhunyt fia haladtak, majd a rokon férfiak. Bokrosné a menetet jóval hátrább követő nők mögött lépegetett nagyobbik lányával. A temetés végén, amikor már elimádkozták a Kaddisát, a temetőből a fiúk hazamentek apjuk házába. Mire Bokrosné és lányai is megérkeztek, mindketten az ajtó elé álltak, s nem akarták beengedni a magát özvegynek gondoló volt cselédet. Takarodjatok a házunkból! – mondták erőteljesen. – Nem megyünk sehova. Ez a mi otthonunk – válaszolta az asszony. – Ez a Kaufmann-ház, itt nincs helye semmiféle Bokros cselédnek, ribancnak, sem a pereputtyának! – vágta rá a fiúk. Az asszonynak nem volt mit tennie. Nem bírt volna el az erős férfakkal, akik még a dolgait sem hagyták összezsomagolni. Kialakbólították az udvarból lányostul, gyerekestül, ki, az utcára. Rémületében és tehetetlenségében szinte szibbadtan elírta magát Bokrosné. Szinte mindene odalett. Hajléktalan és nincstelen maradt. Gondolkodni sem tudott, nem tudta, hová induljon, kihez forduljon. Mégsem mehet lányával a Holpert kocsmá kétbináros hodályába a piacok közé. Végül is a zsidók jutottak eszébe, a Chevra Kadisa szentegylet, amely a temetésen is képviseltette magát. Az egyet a felekezetükhöz tartozó rászorulókat támogatását éppúgy céljává tűzte ki, mint a temetési szertartások megszervezését. Székháza az Eger utcában. Odavon szolta magát a lányával együtt az asszony. Az intézmény éppen ilyen szorongatott helyzetben élő hittársaik megsegítésére jött létre, ezért őt, mint a Kaufmann-házbeli lakót, ismerték s most befogadták. Ők igyekeztek életben tartani.

A zsidó hitközség néhány férfi tagja, aki tudott az elhunyt családi állapotáról, oldalági gyerekéről is, másnap felkereste a Kaufmann-házat, s az örökösökkel megegyezett abban, hogy az asszony és a lányok ruháit elvihessék, de egyebet nem. A szolgáltót is elküldték. Minden bejáratot bezártak, lelakatoltak. Az udvari kapu zárját láncokkal is megerősítették. Senki be ne léphessen! Ismét csak akkor jelentek meg, amikor a hagyatéki tárgyalásra került sor. Az elhunytak végrendelete nem volt, ezért csak a törvényes eljárást kellett betartani. A fiúk meglepődve néztek a bírósági folyosón megjelenő Bokros Médi lánykára és a volt cselédjükre. – Hát ti mit kerestek itt? – kérdezték fennhangon. – Hívtak – felelte az asszony. A fivérek elképedve néztek össze, de a bírósági szolgahívására be kellett lépniük az irodába, nem volt módjuk vitatkozni. A bíró felolvasta

FARKASVÖLGYI MESÉK

Szabó Zsombor

Víz

az elhalálozott után örökösödésre jogosultak nevét, s a két Kaufmann fiú után harmadikként Bokros Hedvig neve szerepelt. Összenéztek. – Hogy lehet ez? Ő nem az apánk gyereke. Isten tudja, kié! – kezdtek hangoskodni. A bíró azonban csendre intette őket. Egy okmányt vett elő, Bokros Hedvig születési okiratát, amelyen apaként Kaufmann Ervin neve szerepelt, a gyermek születését bejelentő személyként is az ő neve és aláírása állott. Az okirat felolvasása után a fiúk úgymond elhűlve hallgattak, hiszen apjuk a tudtukra adta a tényállást. Mímellett döbbenetüknek úgy adták jelét, hogy egyszerre kiáltottak fel: – Csalás az egész eljárás! Nem fogadjuk el! A bíró megkérdezte Bokrosnét is, hogy valósak-e az okmányban leírtak, aki igennel válaszolt, de többet meg sem szólalt. Erre a bíró jegyzőkönyveztetete kijelentésüket, majd csak annyit mondott, hogy Kaufmannék bepörölhetik az örökösök nevét kiállító anyakönyvvezetőt. Ők még frissiben nagy garral fel is keresték a hivatalt, ahol azonban fanyalogva fogadták őket, s csak ímmel-ámmal hozták elő a születettek az évi könyvét, amikor Bokros Hedvig a világra jött. A bejegyzés megegyezett a kiadott okmánnyal. Az írás mindenütt egyazon kézé. Az akkori anyakönyvvezető már nyugdíjba vonult, azóta el is költözött a városból, ismeretlen a címe, csak a nevét tudták. Az örökösök azonban nem törődtek mindebbe bele. A bíróságon feljelentést tettek anyakönyv-hamisítás miatt, s Bokrosnét nem engedték vissza a körúti házba.

Az asszonyka nem tudott mást tenni, új munka után nézett, amit ismét a Chevra Kadisa közbenjárásával meg is talált. Schön Jakab nagybani tollkereskedő, az evangélikus templom mögötti házból, aki nemrég özvegyült meg, már hallott róla, s hamar felfogadta házába minden cselédnek. Bokrosné nagyobbik lánya már a harisnyagyárban dolgozott, a középső pedig takarítólány volt a Julius Meinel kávékereskedésben a Fő utcán. Csupán a kis Bokros-Kaufmann lányka maradt még nála, akit magával vihetett a Schön-házba, s onnan járt a közeli iskolába. Bokrosné csendben végezte munkáját, elhunyt gazdája és kedvese sírját titkon látogatta, de kavicsot nem helyezett a síremlékre. Ne tudja senki, hogy van, aki gyászolja ezt az elhunytat.

Amikor újabb bírósági idézést kapott Bokros Hedvig, ismét az anya képviselte a lányát. A tárgyalás rövid ideig tartott, ugyanis az anyakönyvet hitelesnek minősítették, Hedviget örökösnek igazolták. A felperekek újabb vizsgálatot követeltek tanúk bevonásával. De ki mert volna ilyen ügyben tanúskodni a városban? Akkor már mindenki tudta, hogy a dúsgazdag Schön Jakab özvegy úr sem keresgéli a maga helyét a városban, legfeljebb ha a falvakat járó tollszedőket meg több munkára buzdítani. Estéknél senki sem látta csavarogni, botorkálni. Otthonülő lett. És járta a várost a hír is, hogy miért.

A Kaufmann fiúk harmadik nekifutása sem járt sikerrel, pedig még egy jó ügyvédet is hoztak magukkal a másik városból. De hiába. A hivatal az anyakönyvet vette alapul. A per azzal fejeződött be, hogy a körúti ház egyharmada, az elhunytnak a kereskedésében talált raktárkészletből és a házbeli minden ingóságából harmadrész a kiskorú Bokros Hedviget illeti, akinek gyámjává érdesanyját, Bokrosnét jelöli ki a bíróság és a gyámhatóság. Ezzel az ügy ad acta került az archívumba.

A körúti szép ház hamar eladó lett. A Kaufmann fiúk még emlékezni sem akartak apjuk csúfságára és a maguk szégyenére. Amikor az osztokodás történt, Schön úr titokban egyenruhás csendőrtisztet hívott a házhoz felügyelőnek, rendfenntartónak. A szép ház hamar és jó áron kelt el, hiszen ritkán akad ilyen helyen eladó gazdag polgárház. Bokros Hedvig érdesanyja a házból csak az általa a konyhában használt eszközökből kérte a lánya részét, valamint az elhunyt nagysága ruháiból néhány téli darabot. A ház harmadéért kapott pénzen – Schön úr segítségével – kisebb takaros házat vásárolt a körúton kívüli Szeder utcában, a régihez elég közel, a kálvária mögött, ahol az asszony ismerősei laktak. A saját házban jutott hely mindhárom lánynak is, míg anyjuk továbbra is megmaradt Schön úr cselédjének. Bokrosné a Nádason maradt rokonait végérvényesen elfeledte. A városi izraelita temetőbe pedig már bátran látogatott eleinte egy, később két kavicsal a kezében, bár a másodikat csak az elhurcolt zsidók emlékhelyénél helyezte el.

A Gáát-tónak nevezet vízfelület lecsapolása után egy „téglavető lapos” keletkezett, legalábbis így jelöli egy 1884-ben készült térkép azt a városrészt, ahol ma a Vuclidolnak nevezett helyi közösség fekszik. Ezt a részt a 19. század végén felparcellázták, és kertesház-helyekként eladták a város nem a leggazdagabb polgárainak, ma úgy mondanák, az alsó és középosztálynak. Itt vásároltak Nagyapám és öccse, Jani bácsi egy-egy öt-kapás telket. A telek első felében állt a ház és a pékség meg egy kiskert, a ház folytatásában tőle elválasztva a disznóól, vele szemben a fűtőanyagként használt rőzse- és kukoricaszár-kötegek tárolására használt felület. A placc első részét a hátsótól alacsony deszkakerítés választotta el, ez volt a „nagykert”, valójában a kukoricaföld, ahol a sorok között tököket is termeltek, mindkettőt főleg a sertések részére, de még ma is emlékszem a kemencében sült töknek és Nagyanyám saját készítésű tökök rétesének ízére, mindig csodálkozva néztem, ahogy egy fehér terítővel letakart asztalon módszeresen a réteskészítést nyújtotta, manapság ilyen nem készítenek.

Új városrész lévén elsősorban pékre, szabóra és kovácsra volt szüksége a lakóinak, ezek szerint jó üzleti érzelme lehetett annak, aki itt parcellát vásárolt és pékséget épített fel. Nem tudom, hogy a ház eredetileg már pékségnek épült, vagy később alakították át a hagyományos alföldi háromszögű házat a sütőmester részére, mert mint mondtam, Nagyapám nem egyszerű pék, hanem sütőmester volt, mint ahogy az a padláson heverő magyar nyelvű cégtábláján állt. Gyerekkoromban, amikor azt sem tudtam, hogy mi leszek, ha nagy leszek, erről a különbségről eszembe sem jutott megkérdezni, ő meg erről sohasem mesélt, csak annyit mondott, hogy a szakmát Pesten tanulta, és mint inas rendszeresen részt vett a budapesti május elsejei ligeti tüntető felvonulásokon, ahol azt kiabálták: „Munkát, kenyeret, munkát kenyeret!” Tizenéves koromban azt sem tudtam, hogy mi az a tüntetés meg felvonulás, nekem május elsejét a közeli valamikori Városliget, akkoriban Kiserdő jelentette, ahol a futballpályán körhintá volt felállítva, amelyre sohasem mertem felülni, igaz, Szüleim nem is nagyon nógattak, az erdő minden szabad helyén emberek tolongtak, az utak mentén mindenfelét áruló sátorbódék voltak felállítva, a nagyobb fákhöz támaszkodva a kimenős katonák szorongatták alkalmi barátnőiket, mi leültünk a teniszpálya mellett levő vendéglő kerthelyiségébe (ha szép idő volt), Szüleim spriccert ittak, én meg az édeskés barna kabecót (a mai kóla hazai elődjét). Hazafelé menet egy török cukrász sátorbódéjában Apámék mindig egy darab törökmézet vettem nekem, amit nagyon szerettem majszolni.

Magáról a pékség-házról valójában csak mostanában kezdtem el építész-kutatóként gondolkodni, gyerekként nekem a pékműhely újdonság és felfedezésre váró érdekesség volt a kemencétől kezdve, amelynek lyukacsos vasajtaja előtt egy mélyedésben állva fehér, hosszú és rövidebb péklapatokkal, agyonfoltozott kötényben dolgozott Nagyapám. Az ajtó jobb oldala mellett egy kis fali fiülében egy csupasz égőjű lámpácska állt, ezzel világított be a kemence belsejébe az Öreg, hogy ellenőrizze a bent lévő, süllőfélben levő kenyerek, kalácsok állapotát (mint a mai elektromos sütőkben). A sütés kellékéhez tartozott még egy vizespohárban álló vékony pálcika, amivel a Mester a lapáton kiszedett kenyereket szurkálta, ellenőrizve, hogy mennyire vannak megsülve, na meg egy nagy puha hosszú szőrű kefe, amivel

a megsült kenyerek kérgét vízzel kente be, hogy pirosak és ropogósak legyenek. Én igazán azt élveztem, amikor kivette a friss lepényeket, mindig kaptam egyet, félbevágtam, és a lány belsejét gyorsan beleivódó zsírral kentem be, és természetesen megszórtam sóval és őrölt pirospaprikával. Mennyei eledel, soha többé ilyen finomat nem ettem.

Feltételezem, hogy az egykori hagyományos háromszögű házat alakították át pékséggé, hozzáépítve a tornácot, ahol egy fából készült karfás pad állt, itt ültek a feketébe öltözött, kendős fejű *nánék*, a hozott sütnivaló kiszülésére várva, néha itt vitatkozott velük Nagyanyám, főleg akkor, amikor arra panaszkodtak, hogy a kenyér nincs eléggé megsütve, vagyis nyers. Az Öreglány válasza rövid és velős volt: „Nyers az anyád p...a!” A vita természetesen bunyevác nyelven folyt, ezek voltak az első nyilvános „bunyevác nyelvóráim”. A „kocsisok zsargonját” az udvarunkban működő fatelep kocsisaitól tanultam meg, a „Tornatanárnő” anyámnak – így hívták a diákok (persze én a „Tanárnő fia”-ként szerepeltem) – borzasztó fáradságába került, hogy „kisfiacskáját” valahogy leszoktassa a „csúnya” beszédről (néha még ma is előbukkan belőlem e háttérbe szorított szokincskinc). Tehát a kemence előtt állt a hozott nyers és a kiszült kenyerek és a tepsik tárolására szolgáló nagy fapalc, rajta madzagon függő krétával. Mindig csodálkoztam azon, hogy egyes tepsikre krétával volt ráírva tulajdonosának a neve, a másikat meg csak ikszekkel (x) vagy keresztelőkkel (+) jelölték; amikor egyszer rákérdeztem Nagyapámra, hogy ez miért van így, azt válaszolta: „Azért, mert írástudatlanok.” Ezen én nagyon elcsodálkoztam, azt hittem, mindenki tud írni és olvasni (később megtanultam, hogy azok is, akik tudnak írni és olvasni, bizonyos dolgokban szintén analfabéták, mint például a város-tervezés...). Természetesen a téglából épített és sárral tapasztott nagy boltozatos belsejű kemence állt a műhely központjában, benne laktak mindig a melegkedvelő, ciripelő tücskök (sohasem láttam egyet sem). A kemence mögött volt a műhely, itt álltak a kenyér és pékáru készítésére szolgáló nagy dagasztótéknők, a nagy, liszt tárolására is szolgáló munkasztal és a vászonkendőbe csavart kenyerek pihentetésére használt lapos *farkasznik*, amelyek egy polcszerű szerkezeten egymás felett kaptak helyet. Mindezt csak a mesékből tudom, hiszen amikor engem Szüleim hétvégére Nagyszüleimhez „kicsaptak”, akkor Öregapám már csak bérsütést végzett, idős lévén már nem is bírta volna dagasztani a kenyeret, igaz, akkor már léteztek dagasztógépek, de ők nem tudtak ebbe beruházni, Apám meg nem is akart, sőt azon ügyködött, hogy apja zárja be az üzletet. Amikor ez megtörtént, Nagyapám egy évre rá, 79 éves korában meghalt, szerintem azért, mert megszünt „életének értelmét”, természetesen ezt Édesapámnak sohasem mondtam el. Ebből a pékséges házból vitték el 1914-ben Nagyapámat a szabadkai 6. honvéd gyalogezred katonájaként a galíciai frontra (ma Ukrajna része), a pékség vezetése és Apám nővérének, Mancinénémnek a nevelése Nagyanyámra maradt. Öregapám a megáradt Prut folyón nem tudott átkelni, és itt 1916-ban esett nyolcéves orosz hadifogságba, számításom szerint 1915 év végén karácsonyi szabadságot kapott, és sikeres volt az itt-tartózkodása, hiszen 1916 szeptemberében megszületett Édesapám, aki hétéves koráig apa nélkül nevelkedett, saját elmondása szerint emiatt még rendesen beszélni sem tudott; hál' istennek, később ezt bőségesen pótolta, de ez már egy másik mese.

vers

Bence Lajos

találd fel magad

találd fel magad,
építsd fel magad, építkezzél,
jelöld ki saját magadig
az oldalvonal szélét,

s ha ez is megvan,
tálalj ki, magadat, ha van
mit, ha elfogyott a hús,
folyamodj furfanghoz,
vagy fúrással, faragással
áss új alagutakat, hol
mindened elfér majd,
s a bekötőárkokról,
vészkijáratokról, álcspadákról
se feledkezzél meg

építs magadnak egy börtönt is,
hova visszavonulhatsz, ha jön
az idő kaszása, hogy elijeszd
magadtól, ó, élő koporsóm,
Mása, ó Mása

Klemm József

Poéziis

A kert végében csenevész
meggyfa. Egész
nyáron verébraj
lepi ágait. Éktelen ricsaj
ébredt hajnalonta,
de e kopott, csöpp angyalokra
haragudni sem lehet,
hisz a burjánzó életet
magasztalják s kiáltják világgá.
Bárha ugyanezt csinálná
a költő is, s talán még én is!
Netán ez lenne a poéziis
valódi értelme és célja?!
De íme, béna a szám,
bár meglehet,
hogyan csak mert tél van,
s a meggyfám
kopaszon nyögi a rálógó eget.
Csupasz ágain
pár tucat gémberegett
madárka: remegő szürke levelek,
mint a szívembe
dermedt szavak,
sehogy, hogy fölrepüljenek.

Debreczeny György

jól csak az orráig
lát az ember

értsd meg a versengést övele
ki olykor lázad és odacsap
de fél
fél a felnégyeléstől
és a városkapuktól is idegenkedik
a városfalakról nem is beszélve
mondd meg neki hogy kapcsolja ki végre
a keltetőgépet
ne keltsen több lelkiismeret-furdalást
inkább a gitárjának vegyen egy tokot
és cseréltesse ki a húrokat
de úgy hogy ne hangolódjon le ő maga
aztán jöhet a muzsika
értesd meg vele hogy ne imádjon
faragott képet szobrot szobrászt fafaragót
ne fesse fehérre a feketerigót
és nyugodtan ugorjon fel a biciklire
hogya egyszer tekerni akar
és nyisson ki minden lépcsőházi ablakot
hogy beáramoljanak a századok
a házmesternének pedig mondja meg
hol kapható olcsóbb mosópor
és hogy merre van itt a vészkijárat
ne féljen a kiöregedett stricik bosszújától
akik fél üveg pezsgő után elárulják
hogy nekik kurváik futottak
és hogy nyugodtan érkezzon be a célba
a futóversenyen
nem ilyennek képzelte ő a mesevárost
és én sem
szellentetem és hanyatlott a versenyszellem
üldögéltünk szépen az árnyékszéken
igenis szembe kell nézni a szembekötősdivel
megérteni a haladást a hálaadást a hazaadást
az öngólt
a versengést a lázadást
esküdözni hogy Labdaház
és így tovább
és még tovább
az ember jól csak az orráig lát
vagy a cipője orráig
de azt már nem látja hogy mit rugdos éppen

Léphaft Pál

heródes-kaszinó

passiójáték újvidéken

szivárványkék
szelfibottal
bukott angyalok
keringenek
a város fölött
alkonyatban
új kocogópálya
kanyarog
a keresztútra
aranyló fényben
ragyog a golgota
csillog
környezetbarát
a via dolorosa
mosom kezeimet
rózsavíz és ibolya
lelkét öblögeti
az éjnek pilátusa
közben a sörözők
bulizó kórusa
barabást kiált
és áramlik
kusza sorokban a
heródes-kaszinóba
szalóme fedetlen
szemérme koromkék
kígyóként hajlongva
rúd köré csavarja a
kufárok
nyálás figyelmét
új árusok jönnek
és főpapok sokan
– habszivacsból
keresztet minden
méretben olcsón
– veronika-kendőt
aranyos rojtokkal
személyre szabottan
– egy aranyért
fiolában krisztus
vére és tiszta könnye
máriának
– pecsenyét vegyenek
rablólútot hagymával
– fesztivál van
negyven ezüstért
halállal sok-sok
zokogással
aztán ngo civilek jönnek
ki-ki saját krisztusával
önkéntes latrokkal
kerülnek deszkákra
nagy siker esetén a
független produkció
kínhalálig többször is
visszatapsolható
– sziklasír márványa
puritán extrákkal
kiadó tömjénnel mirhával
aztán sötétség mély
zúgással
hajnaltól alkonyig
hamvadó üszökfény
nézem a várost újkori
nininé aztán
ünneplőt veszek inget
kabátot fehérret feketét
és csendben középre állok
uram
sóbálvány lettem pedig
templomod lehetnék

Csobbanás

FEHÉR KÖR AZ ÓRA MÖGÖTT

Az asztal megterítve, szép vasárnap-hoz híven hazaértünk a hideg, árnyékos templomból. Érdekes pillanatok ezek különben, amíg bent vagyunk, mindenki próbál úgy tenni, mintha értette volna a prédikációt, és már el is raktározta volna a fejében, aztán kilépve a meleg, rikító napsütésbe, hirtelen mindenki társasági lesz, máris arról megy a téma, hogy „*hallod-e, hogy hogy a krumpli*”, vagy hogy „*hallom ám, hogy idén sem lesz barackod*”. Díszkeresztyények, jó, hogy nem egyből szenteltvízzel mossák az ablakot. Ám ez már mellékes eszmefuttatás. Beülünk a kívül tiszta, belül poros autóba, s kihajtunk a faluból, olyankor már nem figyelnek arra apáék sem, hogy mosolyogjanak, ez így megy. Hazaérünk, bemegyünk, kezet mosunk, anya ilyenkor még befejezi az ebédet, megsüti a krumplit, befőzi a tésztát meg ilyen dolgok, a család nagy része meg addig teszi a semmit, de azt jó nagy odafigyeléssel. A konyha illatozik, sűrűn száll a leves párája, serceg az olaj, száll a cigifüst, befogja a fehérre meszelt falakat. Nem látszik, hogy már elszíneződött, de ha levennénk az órát, akkor ott maradna a fehér kör a falon. Amikor mindent befejez, 12 óra van, szól, hogy „*gyertek enni*”. 12.05-kor mindenki a saját helyén a kényelmetlen, de annál csinosabb székeken. Ilyenkor az ebédlőben eszünk, mert *vasárnap* van. Ettől egy kicsit mindenki feszültebb, nem kéne morzsalni, vigyázni kell az abroszra, mert azt még az esküvőjükön kapták a dédnagyszülőktől – kérdem én, hogy akkor minek eszünk azon, ha vigyázni kell rá, de igazi választ még egyszer sem kaptam, csak annyit, hogy „*mert ma vasárnap van*”, és azt nem lehet ám csak úgy leenni, mint egy hétköznapi abroszt. Nem mintha nem szabadna, de azt úgy kell csinálni, hogy közben tudd, *vasárnap* van, és nem is ebben van a lényeg, hanem abban, hogy ők ponto-

san tudják, hogy mikor eszed le hétköznapiasan és mikor eszed le *vasárnapian* azt a terítőt.

Szóval ülünk, nem szeretek elsőnek szedni, kivárom, míg mindenki szed magának, s azután én is nekilátok. Kicsit más vagyok, mint a család többi tagja. Kisebb is vagyok, az alkatom is más, talán még zavarom is a többieket néha. Igaz, egy hete, hogy megint itt lakom, de már ismerem őket, előtte is voltam itthon egy kicsit. Minden olyan szögletes egy ideje, mintha mozaikban látnék. William Golding is mesélt rólam, bár ott demokrata gyerekek játszották a szocialistát, az kissé megalázó, kompromittáló szerep volt. Amióta bemásztam a mosógépbe, mindenki utál, pedig nem én tettem tönkre, a szénkefékkel volt a baj, mondta is a mester: „*Hallod, Ibolya, nem éri meg eztet kicserélni, elment a panel*.” Nem mondom, hogy nem másztam bele, körülnéztem benne, volt látnivaló, kár, hogy azt ők nem láthatják, tudnának arról is, mennyi lerakódás volt benne, persze hogy lecsiszolódtak a dolgok. Nem értek sokat a mosógépekhez, de egyszer megjártam, betettek a mosással, meg is fürödtem, aztán meg is szárítottak, jó muri volt. Utána egy kissé csellengtek a szárnyaim, de hát működnek még. „*Rohaadt dongó is*” – szokták mondani, nem is figyelnek rá, hogy ez nekem hogy esik.

Ebéd után, miután elszopogattam a tányérokat, egy kicsit pihenek, egyik lábammal birizgálom a másikat, megnyalogatom őket, s pihengetek. Olyankor mindenki alszik egy nagyot, nekem meg van időm feltérképezni őket, végigmászok rajtuk, a lábukon, hajlataikban, olyan puha a bőrük, ott jó. Bár olyan nagyok, annyi helyet foglalnak, mintha legalábbis joguk volna hozzá. Az meg a másik, két szemük van, alig látnak, persze hogy nem látnak, csak hallanak. Bár jobb is, ha látnának, már leütöttek vol-

na. Így hát a *vasárnap* *szieszta* után felkelnek, főznek maguknak egy kávé, rágyújtanak egy-egy dohánytekerésre, váratlan mozdulatokat tesznek a levegőben, szeretném azt hinni, hogy csak a füstöt hessegetik, és nem engem. Amíg ők kipihenik a pihenésüket, én addig szeretek körülöttük lézengeni, beleszalgok a szájukba, megnézem, hogy kinyílt-e a csipájuk, belelesek a fülükbe, azt pont nem szeretik, pedig nagyon csábító hely. Párszor szót ejtenek rólam is, hogy már túl régóta vagyok itt, s hogy lassan tovább kéne mennem. Persze ők ezt nem így mondják, sokkal csúnyábban, de én nem akarom őket megszegényíteni, elvégre becsületes jószágok ők is, esznek, szarnak, alszanak. Odamegyek a falhoz, a fehér falnál jól látszódok, kiemeli az alakom is egy kicsit. Onnan nem látom őket, csak a falat, de hallani hallom, hogy miről diskurálnak, valami olyasmiről, hogy át kéne meszelni már a konyhát, mert a fal nagyon, hogyan is fejezzem ki magam, szerintük nem oda kéne végezni a dolgomat. Nem nagyon törődöm velük, beszéljessenek csak. Egyszer viszont elterelődött a téma, hallom, valaki felkel, odalép a fridzsiderhez, levesz róla valamit, egy lépés, két lépés, és egy hatalmas ütést mér valaki a hátamra, akkor minden forgott, lehullottam a szőnyegre. Megsemmisültem. Még két napig ott feküdtem. Eltört a szárnyam, az nekem nem nő vissza, mint a gyíknak a farka. Ott éktelenkedtem, ha valaki arra járt, hát attól tartottam, rám tapos. Aztán kedden jöttek a meszelősök, Ibolya feltekerte a szőnyeget, velem együtt, s kint kiporolt, ott voltam pár órát a kitaposott fűvön, a meszelősök megérkeztek. Negyvenötös acélbetétes bakancs. Csak ez maradt meg. Legalább az óra mögötti fehér kör is eltűnt, meg a piszkításaim, pedig azzal csak azt akartam üzenni nekik, hogy egyszer ember voltam én is.

Romoda Zsóka

Szögi Klaudia csillagbörtön

elaludtál az ablakpárkányon
piros csíkok az álladon
még kerested a fehér
foltokat a sötétben
az eltévedt bárányokat
akik néha belerágnak
a kerítésedbe
mozdulatlan állkapcsok
de én láttam amit láttam

csak szerdánként voltak barátaid
örök névtelen barátaid
letépett százszorszépek
tánca a pocsolóában
akié a leggyorsabban átér a
túlpartra
annak teljesül a kívánsága
tajtékzik a pocsoló

lassú és nyurga kislány voltam
összefontam a karjaimat
és állva ettem meg a szendvicsem
színes pulcsit hordtam utáltam
ha a hátamra csimpaszkodtál
és vitetted magad túrtem

a dobozban olcsó kávé
a földön kiszórt mosópor
megcsapod légyecsapóval
a piszkos gyerekmancsokat
álmoskönyvekbe feledkezel
miért álmodtál kígyóval
biztos valaki utál megint.

tartaroszi zsibvásár

mosolygós napok
színes kezek a falon
próbálják bezárni a
fénycsíkokat
felfelé nyújtózza
egymást tapossák
pötytös-kockás zoknik

sírtam amikor
a hajamat fésülték
és amikor véletlenül
rosszul írtam
egy számot a füzetbe
senki meg ne tudja
rajzolok neki szárnyakat
majd elrepül

egy ládában alszom
a rémségek boltjának
tulajdonosa vagyok
ha hallok valamit
remegő zseblámpával világítok
és mindennap meggyőzőm magam
hogy csak képzelem

ha ellenkezel azt mondják
pszichológiai segítség kell
le kell zárni a harmadik szemed
és megropogtatni a csontjaid

az udvaromban még a fű is
mérgező
az óvodások piknikeset játszanak
pitypangpaprikással
este hánynak felmegy a lázuk
nem rajzolták fel a kört
amikor halottakkal
próbáltak beszélgetni.

No title (cím nélkül)

ELLENSÉGRE SZÜKSÉG VAN

Klamár Zoltán

Nem is olyan régen kaptam egy újabb okoskütyüt. Egy karkötőt, amely aktivitást mér – lépések száma, szívritmus, felhasznált kalória, meg a jó ég tudja, még mi olvasható le a kijelzőjén, már ha látom a bolha betűit! „Szól”, ha túl sokat ülök, vagy ha megvan a napi lépésszám. Minde mellett zümmög és kiírja, hogy éppen ki keres telefonon...

Bevallom, a kütyü hatása is, hogy rendszeressé váltak a napi sétáim. Az elmúlt hónapokban, a karkötő számlálóját figyelve, nagyjából megtanultam, hogy mi hány lépésre van a házunktól. Így például, ha senkinek nem akaródzik a pékhez menni, lazán meg szoktam jegyezni, hogy nem a világvégére kell elzarándokolni, hanem csak egy utcával arrébb, egy irányba mindössze kétszázötven lépésre! Olyankor rögtön megkapom, hogy bezzeg ezt meg tudom jegyezni, de közös életünk fontos dátumait már vagy még mindig nem... Ezek a jogos szemrehányások ideiglenesen kibilintenek ugyan a lelki békéből, de alapjában minden marad a régiben.

Szóval sétálok. Jobbára egyedül, természetesen. Aki lát egészségmegőrző útjaimon, azt gondolhatja, sietek valahová. Szó sincs ilyesmiről. Sőt, néha apróbb bevásárlásokat is megejtek. Cipelem a vett portékát, gondosan kerülve a céltalan ödöngésnek még a látszatát is! Mert nincs gyanúsabb, mint egy szemmel láthatóan ráérősen, bámszkodva mászkáló ember a faluban, aki ki tudja miben sántikál. Milyen ellenséges szándék vezérli?!

Megesik néha, hogy feleségem, fiam társamul szegődik, ami minőségi változást jelent, hiszen olyankor, menet közben, utcahossznyi monológokban fejthetem ki véleményemet a világ dolgairól. Van, hogy

napi aktuális témáról bölcselek, de az sem ritka, hogy általánosságban morgok valamivel kapcsolatban, vagy éppen régi emlékeket idézek. Jólesik néha szót ejteni erről-arról. Barátom szokta mondogatni, aki szintén nagy morgoló, hogy korunknál fogva már olyanok vagyunk, mint a Muppet Show mindent kommentáló két öreg figurája.

Ellenség tizenkét óránál

Egy ilyen séta alkalmával azok a *boldog szép napok* jutottak eszembe, amikor már a posztitói szocializmus idején évente néha többször is gyakoroltuk a haza megvédését a külső ellenséggel szemben. Az idősebb generáció, gondolom, emlékszik még a marsall nagy intelmére: Dolgozunk, éljünk, mintha száz évig béke volna, de készüljünk, mintha már holnap kitörne a háború!

Magyarkanizsán – akkor még csak Kanizsának mondtuk – gyakran volt területvédelmi gyakorlat, aminek gondosan összeállított forgatókönyve szerint az északról támadó ellenséggel szemben kellett felvenni a harcot!

Egyébként mindig ezt játszottuk. Így aztán nem csoda, hogy a különös, hétvége idején időzített játékot egykedvű belenyugással fogadtuk, arra gondolva, hogy kora esténél úgysem tart tovább, azt meg ki lehet bírni.

A gyakorlatok kevésbé szerencsés résztvevői a város első védvonalában várták a közelítő ellenséget. Földsáncot építettek, vagy csak a terep adottságait használták ki. Ravaszul lapítottak, akár a mezei nyúl a sarjadó búzában! Elszántan, acélos tekintettel kémlelték a határt, készen állva

arra, hogy a stáb utasításait maradéktalanul végrehajtva, elverjék a port a be-tolakodókra. Mi, tájékoztatásért felelős maroknyi csoport, eközben a városházán kuksoltunk, és gyártottuk a helyzetről tájékoztató híreket.

Noha senki nem mondta ki, de agresszor alatt mindig a szomszédos ország se-regét értettük. Nem is lehetett másként, hiszen akkor már barátunknak tartottuk a szovjet-orosz hatalmat. Ők tehát szóba sem jöhettek lehetséges acsarkodó ellen-ségként. Egy ilyen gyakorlat idején lett ele-ge a napjainkban már csak bronzba öntött szoborként a város főterén álldogáló, ám akkor még hús-vér költőnek. Meglehetősen vehemensen reagálva a *vežba* forgatókönyvében foglaltakra, azt kérdezte, hogy mi-ért gondolják folyton az északi szomszédot agresszornak. Majd kikérte magának az egészét, és közölte, hogy ne is hívják többször ilyen gyakorlatra, mert nem hajlandó részt venni a felnőttek eme csacska játékában. Aztán akkurátusan egy újabb cigarettára gyújtott, aminek hosszan fújta a füstjét, majd felállt, és ráérősen kisétált a tereméből.

Szózata nagy megdöbbenést váltott ki. Percekig kínos, néma csend honolt a helyiségben. Az elvtársak némán ültek a kora délutáni félhomályban. Nekem ez a jelenet maradt meg a fejemben, arra már nem is emlékszem, hogy az alkalommal győztünk-e.

Így aztán a következő évben már nélküle folyt a játék! De micsoda játék! Még a tartományból is jött felügyelő, hogy tudásával, tapasztalatával segítse a gyakorlat sikerét. Eligazítás eligazítást ért. Csupa komoly, ráncos homlok: mi ezt terveztük, de az ellenség forgatókönyvét nem ismerjük... Sajtósként minden tájékoztatón ott lehettem: ellenségén és honvédőén egyaránt. Talán ekkor éreztem rá a megfigyelői státusz fontosságára.

Aztán így lettem tanúja egy furcsa jelenetnek. A szövetkezeti irodába magukat befészkelő „megszállók” parancsnoka a következőket mondta: „Sajtó leáll, mindenki leáll, figyeljünk ide! Ez gyakorlat! Játék! Értve vagyok?” Arra utalt, hogy valójában ő és csapata nem ellenség, de ha már rájuk osztották a szerepet, akkor nincs mit tenni.

A gyakorlat végén, az alkonyatban, fellebergett egy eléggé lestrapált Zmaj kombáj, amelynek a fedezékéből indított hazai roham hatására az ellenség fejvesztve elmenekült. Az őket szállító busz ablakiból kilőtték az utolsó (vak)töltényeiket, és iszkiri, kereket oldottak. A megfigyelő elégedetten távozott. A hazát ismét megvédtük.

Szerencsénkre kitalált ellenségeinknek soha esélyük sem volt velünk, védőkkel szemben. Noná, hiszen jól tudtuk: a győzelem záloga a kiváló terepismeret és a remek forgatókönyv.

Ne feledjük: ez a marsall halála utáni évtized még mindig a fényes győzelmek ideje volt!

Ellenség hat óránál

Tudván, hogy fiam mosolyogva bár, de szívesen hallgatja a katonáskodás idején megesett dolgokat – örököld téma a férfiak körében –, egyik közös sétánk idején belekezdtem egy régebbi történetbe. Jó szokásomhoz híven bő lére engedtem mondókámat, és, no nem öncélúan, de a rukkolás napjával vezettem be a szüzsét.

Az akkori nagy ország fővárosába autóbusszal érkeztem, hogy aztán onnan vonattal utazzak tovább Likába. Azt tudtam, hogy a szolgálati hely mindössze harminc kilométerre van a tengertől, csak azt nem, hogy a Velebit-hegység másik, kontinentális oldalán. Így aztán nagy csalódást jelentett a május elseji hózáport jelző varjúsereg, amely egy reggelre ellepte a lak-tanyaudvart.

Furcsa társaság verődött össze újoncokból: bosnyákok, horvátok, szerbek, szlovénok, albánok és hát mutatoba egy-egy macedón, Crna Gora-i – meg én, a magyar.

A JNA-ban nem értették a derék katonacimborák, hogy mit keresek a sorakban. Már az is komoly fejtörést okozott számukra, hogy miért is lakom az országban... A kérdés egyébként alapmótvumként fel-felbukkant a beszélgetésekben. Valószínűleg az zavarta őket, hogy tudták, létezik egy Magyarország is, tehát ott kellene laknom, katonáskodnom is akár. Akkor meg honnan ez az ötlet, hogy mégis a Jugoszláv Néphadseregben vagyok? Aztán egy minden hájjal megkent bosnyák fiú – világot látott, Szlovéniában dolgozott építőmunkásként – megtalálta a kérdésre a számukra elfogadható magyarázatot: „Tudjátok, Zoltán egy győztes sereg uniformisát akarta viselni, ezért jött ide szolgálni!” A mondat hallatán a ráncok kismultak, mindenki szélesen vigyorgott, én meg belenyugodtam a megoldásba, annál is inkább, mert az elhangzottak után többé nem kerül szóba kakukktójás voltom.

Egyhangúan teltek a kiképzés napjai. Bőszen próbáltunk sáncarkot ásni a velebiti karszton. A tisztok örökké elégedetlenek voltak a mélységgel, szélességgel. Mi meg nemzetiségtől függetlenül, kényszeredetten, magunkat sajnáltatva mosolyogtunk, és abban reménykedtünk, hogy megkönyörül rajtunk az őrzető, rajta a tizedes, őrajta a szakaszvezető és így tovább, egészen a laktanyaparancsnokkal bezárólag! Az árok mélységét meg ott egye a fene.

Baljós vagy talán intő jelek mutatkozhattak a haza egén, mert a századparancsnok minden lelkesítő beszédében kitért arra, hogy mindannyian ifjak vagyunk, és kommunisták, akik lelkesen, életük árán is megvédik a dolgozó nép országát! Az elharsogott szölamokkal nem foglalkoztunk, bár az kétségtelen, hogy kialakult közöttünk valamiféle egység, bajtársiasság. No nem ideológiai alapon, hanem csak úgy sorsközösségi szinten. Nemegyszer vittük lesántult társunk felszerelését, hogy neki könnyebb legyen hólyagokkal a lábán végigsántikálni a távot a nehéz hegyi terepen.

Nem voltam rebellis, de megesett, hogy vitába keveredtem a tizedessel. A pártomat fogó koszovói bakák szimpátiája abból fakadt, hogy hibátlanul ki tudtam mondani némelyikük nevét. Meg is kérdezték, tudok-e franciául vagy németül.

A barátkozásnak hírére vette az egység parancsnoka, és azonnal meg is bízott a feladattal, hogy figyeljem, milyen tartalmú rádióadásokat hallgatnak! Lehettem volna kém, besúgó. Ez ám a karrier. De mivel egy kukkot sem tudtam albánul, így azonnal jeleztem, hogy bölcsebb, ha másra osztják a nekem szánt szerepet, mert engem aztán könnyen eladnak nyúlként a halpiacon a gyanússá vált pékek és cukrászok.

Aztán egy nap riadóztatták az ezredet. Nagy rohángálás és fejtelenség közepette, ám teljes harci díszben, erőltetett menetben vonultunk a *poligonra*. Még a gázálar-

No title (cím nélkül) 2.

cok meglétét is ellenőrizték. Nem igazán értettük a dolgok miértjét, de egy rövid szemle után az egyik tiszt elharsogta, hogy az utcai harcot fogjuk gyakorolni, amit a belső ellenséggel szemben szokás vívni...

No, tehát olyan is van, mármint belső ellenség! Aztán egy jobbára falakból álló, befejezetlen településre emlékeztető épülethalmaz között pirosakra és kékekre osztották az állományt, majd kezdődött a gyakorlat. Ádáz csatát színleltünk: egész nap csúsztunk, másztunk, faltól falig araszoltunk, no meg lődöztünk. Közben a tisztok kiabáltak: Halott vagy, katona! Lelőttek! Az így kiesettektől elvették a karszalagjukat. Mi kajánul vigyorogtunk, amíg elvontuk a „harctérről”, ám a gyakorlat végén láttuk: ők jártak jobban! Miután elmentek, tovább csúsztunk, másztunk, pufogtattunk, róluk megfélemezve nyújtuk a felszerelést. Eközben ők a sokadik forró teát itták, cigarettáztak, beszélgettek. Mire győztesként megérkeztünk a pihenőhelyre, teaivás helyett a gyakorlat tanulságait hallgathattuk a parancsnok nagy átéléssel előadott értékelésében. Aztán forradalmi dalokat énekelve visszamasíroztunk a lakanyába.

Ellenség minden órájánál

Csak később, már a 90-es években derült ki, hogy belső ellenségtől hemzsegett az ország. Mi meg a képzelt külsővel hadakoztunk... No de ez már egy másik történet!

Szóval, hogy jobban megértsük és átérizzük a helyzet komolyságát, a nótázás szünetében, útban a laktanya felé, még megkérdezte a tiszt, hogy mivel van körülveve Jugoszlávia. Majd látva, hogy nem csillan fel az értelem fénye a menetező bakák szemében, hát válaszolt is a feltehető kérdésre: BRIGAMA! Aztán kifejtette, hogy konkrétan milyen gondok veszik körül az országot: Bulgária, Románia, Itália, Görögország, Albánia, Magyarország, Ausztria.

Igazán komoly ellenségarzenált sorolt elő. Nem csoda, hogy állandóan résen kellett lennünk!

De ha ez volt a helyzet, akkor mért barátkoztunk a sunyi, acsarkodó szomszédokkal? Meg különben is, világítlevéllel a zsebünkben valahol mindez az ellenségesdi csak mímeltnek tűnt.

Évtizedek távlatából úgy vélem, hogy igazából az ország csúcsvezetése a belső egyensúlyvesztéstől tartva kitalálta a változtatható, mindig aktualizálható ellenségképet. Amire olyan szükség volt, mint éhezónak egy falat kenyérre, szomjazónak egy pohár vízre! Hiszen az jelentette a köhéziós erőt. Gyógyírt a belső ellentétekre. Mert ellenségre szükség van! Amíg mi találjuk ki, addig gondolkodásmódját is mi alakítjuk, és minden egyes gyakorlaton jól elverhetjük rajta a port.

Ha meg másként alakulnak a dolgok, mert az élet felülírja szándékainkat, azzal például, hogy valódi hús-vér ellenséget terem, amely nem a mi szabályaink szerint, főként nem ott csap le, ahol várjuk, akkor mi a teendő? Mit kezdjünk a korábbi győzelmek emlékével?! Vagy, mondjuk, egy néhai ország emlékével, ami egy kicsit mindenkié volt, meg ugyanakkor senkié!

Mi ennek a sok felhozott emlékmorzsának a tanulsága? Hát legfeljebb csak annyit, hogy jó séta közben visszaidézni, mesélni az elmúlt időkben történeteket, mert akkor észrevétlenül repülnek a gyaloglással töltött percek, és úgy tűnik, előbb jelez az okoskarkötőnk, hogy megvan a napi lépésszám!

TŰZIJÁTÉK

– Tudod, kislányom, amikor a néneje először felhozott Pestre – kezdett a történetbe apa –, épp tűzijáték volt. Én meg csak néztem, néztem azt a sok csillogó rakétát az égen, és arra gondoltam, itt szeretnék élni, ebben a városban, és ha lesz családom, minden évben velük megyek a tűzijátékra.

– Én az idén biztos nem megyek, nem egy nagy szám ez, minden évben ugyanúgy lövik ki. És nagy a tömeg – replikázott anya.

– Apa, én biztos megyek veled, én is nagyon szeretem a tűzijátékot – mondtam én. Húszéves voltam ekkor.

– És az udvarlód? Ő jön? Nagyon örülnék – mondta apa.

– Sajnos nem jön, azt mondta, a tűzijáték kedvéért nem utazik fel Pestre.

– Nem baj, akkor megyünk ketten – mondta apa. Így is lett. Épp az alagútnál bandukoltunk, amikor megszólított bennünket egy fiú, velem egyidős lehetett, szőke, kék szemű, kicsit alacsonyabb nálam. De ez nem volt meglepő, 180 centiméter magasra nőttem:

– Jó estét! Melyik az Attila út?

Apa készségesen válaszolt:

– Attól függ, hányas számot keresi, itt a következő kereszteződésnél lesz, balra vagy jobbra kell mennie.

– Köszönöm, elnézést, csak újpesti vagyok, ezért nem tudtam. Egy házibuliba megyek – mondta a fiú.

– Semmi baj, azért vagyunk, hogy segítsünk egymásnak. Én vidékről jöttem fel Pestre, eleinte én sem ismertem a várost, jólesett, ha útba igazítottak – válaszolta apa.

– Ha kérdezhetek még valamit – folytatta a fiú. – Ön egyedül neveli a lányát, hogy így ketten mennek a tűzijátékra? Csak azért kérdezem, mert engem apukám egyedül nevelt fel.

– Nem éppen – mondta apa. – Csak a tűzijátékot mi szeretjük a családból. Ha van kedve, fiatalember, csatlakozzon hozzánk.

– Nem, sietnem kell a buliba. Viszont a lányát elengedné velem a buliba? Jó társaság lesz, és vigyázok rá.

Én csöndben figyeltem, de igazából kedvem lett volna a fiúval tartani a buliba.

– Nekem lenne kedvem – mondtam apának. – És majd eljössz értem, apa.

– Szó sem lehet róla – mondta apa. – Kislányom, szimpatikus a fiatalember, de nem ismerjük. Ki tudja, mi lakozik benne – súgta nekem.

– Köszönjük a meghívást, de nem engedem el a lányom.

– Sajnálom, akkor annyit kérnék még: adhatok két pusztit a lányának, búcsúzól?

– Na jó, azt lehet.

A fiú megpuszilt és elment.

Hat évvel később apa betegágánál ültem. Úgy éreztem, megbeszéltünk mindent, nem maradt semmi kimondatlanul.

– Kislányom, egy dolgot sajnálok.

– Mit, apa? – kérdeztem.

– Hát azt, emlékszel, amikor augusztus 20-án nem engedtelek el azzal a fiúval a buliba. Miért is ne mehettél volna? Húszéves voltál, előtted állt az élet. Ne haragudj.

– Nem haragszom, apa. Férjhez mentem, biztos lesz gyerekem is, semmi baj.

Tóth Eszter Zsófia

Narancssárga kréta

– De lehet, az a fiú egy másik élet lett volna, egy jobb élet.

– Szerintem a fiunk elég nagy már ahhoz, hogy ma este kivigyük a tűzijátékra – mondtam öt évvel később a férjemnek. Pali akkor két és fél éves volt.

– Ha nagyon akarod – mondta a férjem. – Tudod, utálok a tűzijátékot, de menjünk.

– Nézd, Palikám – mondtam este a fiamnak. – Hű, milyen szép tűzijáték.

A fiam tapsikolt a kis kezével, és sikkantgatott. Nem mentünk messzire, közel laktunk a Dunához. Majd hirtelen égzengés, villámlás, eső, sikoltva menekülő emberek.

– Gyorsan, gyerünk a bokorba – kiáltotta a férjem. A határozottságát szerettem. Pali nézett a nagy szemével, nagyon meglepődött, nem sírt.

– Rossz ötlet volt idejönni – mondta a férjem a bokorban. – Hogy jutunk haza?

– Már így is, úgy is megázunk – mondtam én. – Legjobb lesz, ha kicsit csillapodik, és elindulunk. Minél előbb legyünk otthon.

– Menjünk! – A férjem fogta a kezében Palit, s bár megázva, de hazaértünk.

– Gyere, drágaságom, gyorsan be a kádba – és már eresztettem is a meleg vizes fürdőt a fiamnak. – Igyál egy kis gyerekteát is.

– Tűzijáték, tűzijáték – ismételtgette Pali.

– Azt sajnós elmosta az eső. De ha zaértunk, ez a lényeg – mondtam.

Aznap este végtelen nyugalommal néztem az alvó fiamat. Nagyon örültem, hogy sértetlenül megúsztuk a vihart. Úgy éreztem, ez még jobban összekovácsolt minket mint családot.

Másnap reggel a férjem már korán reggel cigarettára gyújtott.

– Baj van – kezdte.

– Mi baj lehet? Túléltük a tűzijátékot – mondtam én.

– Elköltözöm – mondta ő. Abban az évben már másodszor.

– De hát hogyhogy? Már épp rendeződött minden. Azt mondtad, engem választottál, engem szeretsz. Mi lesz így velünk, Palival?

– Megint rájöttem, a másikat szerettem.

– Épp most, amikor megmenekültünk a vézből? Együtt?

– Az nem számít – mondta ő. – A cuccaimért még visszajövök – és kilépett a lakásból. – Nehogy megpróbálj zárat cserélni, mert akkor rendőrrel töretem fel.

Ez eszembe sem jutott. Azt hittem, sosem megy el. Csak álltam megkövülten, és arra gondoltam, talán mégis jobb lett volna, ha azon az augusztus 20-án apa elenged a házibuliba a másik fiúval. Abban a másik életben most együtt örülnék, hogy megmenekültünk a viharból.

képzőművészet

CSOBBANÁS A SZÍNEKBE

Lázár Tibor

Nemrégiben egy zenéről szóló előadást hallgattam. Szintetizátorokat kiválóan ismerő zenész beszélt ezekről a hangszerekről. Elmondása szerint ha ezeket egy bizonyos módon szólaltatjuk meg, akkor igazi *ear-candyt* (fülcukorkát) hozunk létre, ami a fülnek végtelenül kellemes hangzás. Ez a kifejezés szöveget ütött a fejembe. A zenéről hallgatott előadás után rögtön megalkottam az *eye-candy* (szemcukorka) kifejezést. Ha már létezik fülcukorka, akkor léteznie kell szemcukorkának is! Meghatározása: „szembemászó” látvány, vizuális inger, amelyen az ember szívesen legelteti a szemét. Ha Bakos Anita munkáira tekintek, akkor úgy gondolom, hogy a „szemcukorka” jelző tökéletesen illik rájuk. Ez a képzőművészeti desszert mentes minden ragacosságtól, nyúlóságtól, rózsaszínűségtől. Nem hizlal, fogszuvasodást sem okoz, kizárólag jóval táplál minket.

De vajon Bakos Anita honnan táplálkozik, miből gyurja ki nekünk ezeket a festményeket? Rá a közvetlen környezetben zajló, egyszerű, hétköznapi történések, pillanatképek, élmények hatnak inspirálóan. A festményei bizonyítják, hogy a témáért nem kell ezer kilométerekre utazni, a világot alapjaiban felforgató eseményeket tapasztalni, érzelmi végletek között csapongani, minden ott van karnyújtásnyira a környezetünkben vagy bennünk. Kezdő lépésként saját maga által készített fotókat használ, amelyektől a végére egészen mesz-

szire kerül. A hósei leggyakrabban fürdőző, rajzoló gyerekek, női alakok. Intim közeg veszi őket körül: a víz, amelyben jólesik pancsolni, beleugrani. Azután ott van egy járda (?) is, amelyen oly remek firkálni, nyomot hagyni. Talán mellékes is, hogy éppen mit csinálnak, sokkal lényegesebb, hogy miként csinálják azt. Egy boldog, gyermeki, fesztelen, önmagáról megfeledkező világba csöppen a néző, ahol az áramlás (flow) élményét tapasztalhatja meg. A flow-élményről először a tavaly elhunyt Csíkszentmihályi Mihály magyar-amerikai pszichológus számolt be. Csíkszentmihályi a flow-élmény, vagyis egy nagyon összpontosított elmeállapot pszichológiai koncepciójának megalkotója. Megfigyelte, hogy játék, alkotás, sportolás stb. közben úgy viselkedünk, mintha transzba esnénk, annyira leköt bennünket a cselekedet élménye, hogy elfeledkezünk a minket körülvevő világról, és igazán jól érezzük magunkat. A gyerekeknél igen gyakori a flow-élmény, és ennek Anita gyerekfigurái akár tankönyvbe illő illusztrációi is lehetnének.

Adódhat a kérdés, hogy flow-ba kerülhetünk-e akkor, ha flow-ba került gyerekeket festünk, illetve művészünk flow-ban festette-e meg ezeket a képeket. Biztosat nem állíthatok, de a munkák megalkotásának módjában tetten érhető az önfeledtség, a környezetről való megfeledkezés, ugyanakkor a bravúrosság, a festői „szakma” alapos ismerete és az iránta ér-

Marika úszni tanul

zett elkötelezettség is. Ha részleteiben vesszük szemügyre a festményeket, akkor expresszív gesztusokat, erőteljes ecsetkezelést láthatunk. Anita elsődleges eszköze a szín. Végtelenül megkapó kontrasztokat hoz létre a víz kékje, türkize és a bőrfületek melegsége között. A betonra rajzoló kisfiú piros felsője „szembemászóan” szólal meg az őt körülvevő szürkék között.

Sokszor külön műfajként tekintünk a rajzra és a festményre. A lényegi különbség abban van, hogy a két médium milyen kifejezőeszközt használ. A rajz a vonallal, a festészet pedig a színnel és a felülettel operál. Bakos Anitánál nem határolódnak el ezek a médiumok,

számos átfedést láthatunk. A *Chalk* (Kréta) című munkáját egyértelműen festménynek éljük meg, noha a leghangsúlyosabb részlet a megrajzolt kisfiú.

Anita a véletlenszerűséggel is ügyesen játszik, és a maga javára fordítja. A *Nem I.* és *Nem II.* című festményeire papírt ragasztott, amelyet utána letépett. Ennek eredményül hasonló felület jött létre, mint amikor az utcán a letépett plakátokat látjuk. Azt, hogy egy adott esetben a papír hogyan fog szakadni, természetesen nem tudhatjuk előre, de a képeket nézve azt érezhetjük, hogy szakadhat bárhogyan, az a legtokéletebben fog mutatni Anita festményein. Hasonló

véletlenszerűség fedezhető fel a lecsorgó festékfoltokban is. Ugyan azok sem irányíthatóak, de valami rejtélynek köszönhetően azok is mindig pont jókor, jó helyen folynak meg. A rejtélyt vagy a csodát azonban nem egy titokzatos helyen érdemes keresni, hanem a művész lényében.

E festményekről szólva említést kell tenni a textúrákról is. Különösen érvényes ez a *No Title*, cím nélküli alkotások esetében. Egészen plasztikusan érezzük, ahogyan a kréta végigfut a beton rapanccos felületén. Ezek a darabok már nemcsak vizuális, hanem taktilis szenzációt is okoznak. Noha a festményeket nem illik „fogdosni”, a felgyülemlett festékrétegeknek köszönhetően kialakult textúra arra csábít minket, hogy nyomban érintsük meg, az ujjunkat húzzuk végig rajta, a tenyerünkkel simítsuk meg. Ez a vágy nem szégyellnivaló, egyszerűen az anyag provokálja ki belőlünk ezt a „bűnös” gondolatot.

Ezeknél a festményeknél érdemes elgondolkozni a motívumon, illetve annak jelentésén is. Az, hogy egy festményen egy festő-rajzoló gyereket láthatunk, különböző értelmezési lehetőségeket vet fel. Vajon a festő fiú egy metafora, szimbólum, talán önéletrajzi utalás, esetleg konceptuális játszódás a jelentésekkel. A motívum esetében valóban könnyen elcsúszhatunk a különböző gondolatokkal, koncepciókkal való végeláthatatlan játékba, amely ugyanúgy kecsgettető távlatokat nyithat meg. Bakos Anitának viszont nem ez a terepe, és okosan teszi, hogy nem sétál bele ebbe a csapdába. A minimalisták vezérfonala a „minden az, ami” gondolat. Tehát ha egy gömböt látok, akkor az egy gömb, nem több és nem kevesebb annál. Nem kell túlgon-

Nem I.

Nem II.

Chalk (Kréta)

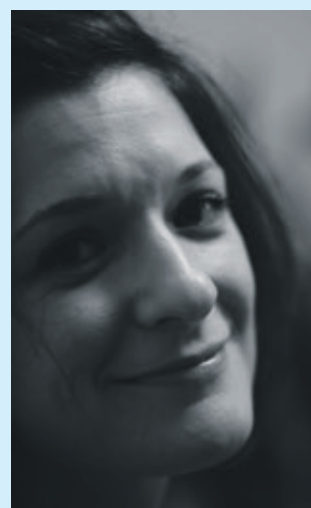
dolni – mondanánk hétköznapi nyelven. Valljuk be, ez felszabadító érzés, hiszen állandóan és mindenben mögöttes tartalmat vélünk fölismerni, a sorok között akarunk olvasni. Azzal

a tanáccsal szolgálhatok Bakos Anita munkáinak befogadását illetően, hogy engedjük el magunkat, legeltessük a szemünket a festményeken, engedjük meg magunknak, hogy jóllak-

junk velük. Ha pedig mindenközben flow-ba értünk, akkor célba is értünk, és ott firkálhatunk egyet Anita önfeledt hőseivel, vagy beleugorhatunk velük egy medence hűsítő vizébe.

Attracted by depth

2007-ben szerzett oklevelet az újvidéki Művészeti Akadémia képzőművészeti tagozatának festészet szakán, Jovan Rakidžić professzor osztályában. Őt önálló kiállítása volt, és több mint húsz csoportos tárlaton vett részt (Újvidék, Belgrád, Niš, Szeged, Budapest, Révkomárom, Kaposvár, Zenta, Topolya, Szabadka).

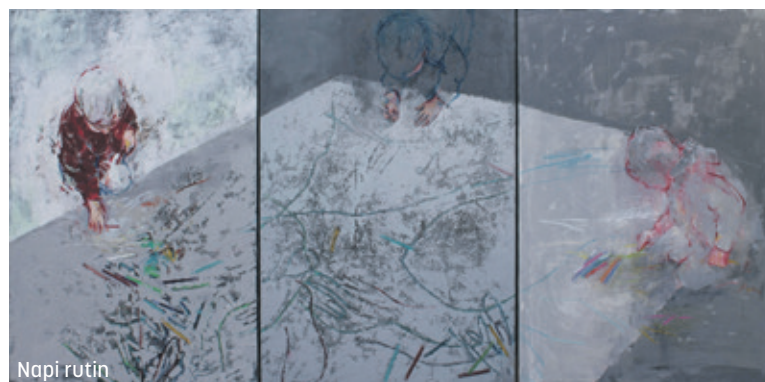
A zentai Bolyai Tehetséggondozó Gimnáziumban és a moholi Novak Radonić Általános Iskolában dolgozik képzőművészet szakos tanárként.

ÖNÁLLÓ KIÁLLÍTÁSOK:

- 2006 - Hol Galéria, Művészeti Akadémia, Újvidék
- 2007 - Újvidéki Színház
- 2008 - Művelődési Központ, Verbász
- 2013 - a palicsi könyvtár kiállítóterme
- 2015 - Rajzolt világ, Szarvas Gábor Könyvtár, Ada

DÍJAK:

- 2006 - Matica srpska Képtár, Španija - Pogled sa strane, Újvidék
- 2006 - VaMaDisz-díj, József Attila - Tél, Újvidék
- 2007 - Perspektívák, Újvidék
- 2015 - a Zentai Művésztelep hagyományos akvarellfestése

Napi rutín

LAPSZÁMUNK SZERZŐI

- Bence Lajos** (1956) költő, publicista (Lendva)
- Bordás Győző** (1948) író, kritikus, szerkesztő (Újvidék)
- Debreczeny György** (1958) író, költő (Budapest)
- Fehér István** (1960) értékesítő (Magyarkanizsa–Hódmezővásárhely)
- Fekete J. József** (1957) író, kritikus (Zombor)
- Klamár Zoltán** (1955) néprajzkutató, ny. egyetemi oktató (Magyarkanizsa–Kartal)
- Klemm József** (1954) költő, újságíró (Újvidék)
- Lázár-Szűcs Anikó** (1981) tanár (Zenta)
- Lázár Tibor** (1980) képzőművész, tanár (Zenta)
- Léphaft Pál** (1952) karikaturista, újságíró (Újvidék)
- L. Móger Tímea** (1981) költő, újságíró (Doroszló)
- Lódi Gabriella** (1978) magyar nyelv és irodalom szakos tanár (Topolya)
- Mihályi Katalin** (1961) újságíró, szerkesztő (Szabadka)
- Molnár Tibor** (1966) történész, főlevéltáros (Zenta)
- Patak Márta** (1960) prózaíró, műfordító (Leányfalu)
- Patyi Szilárd** (1987) történelem–filozófia szakos tanár, újságíró (Szabadka)
- Romoda Zsóka** (2003), a zentai Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium és Kollégium képzőművészeti tagozatának tanulója (Csantavér)
- Silling István** (1950) néprajzkutató (Kupuszina)
- Szabó Zsombor** (1946) építésmérnök (Szabadka)
- Szögi Klaudia** (2002), a szabadkai Kosztolányi Dezső Tehetséggondozó Gimnázium végzett tanulója (Horgos)
- Tóth Eszter Zsófia** (1975) történész, társadalomkutató (Budapest)

Lapszámunkat **Bakos Anita** alkotásaival illusztráltuk.

SIMON, A BOLDOG PAP

EGY KÉSZÜLŐ DOKUMENTUMFILM FŐ- ÉS MELLÉKSZÁLAI

(részlet)

Kázé a kistárgyalóban áll az ablak előtt, kifele néz.

Először csak egy távoli morajlás hallatszik, mintha felfújta papírzacsokot durrantanának szét, utána még egyet, még egyet, sorozatban, aztán a pukkanások egyre közelebről szólnak. Villám cikázik végig az égbolton, de Kázé azt nem láthatja, takarják a házak, a fák, azt viszont észreveszi, hogy arra a néhány pillanatra, amíg átsuhan fölöttük a villám, hirtelen kivilágosodik a környéken. Néhány pernyi nyugalom után jön egy heves fuvallat, repül szerteszéjjel előtte az előző viharban lerázott sok, még zöld falevél, eldobott papírfecni, színes csíkos vagy átlátszó nejlonzacskó és egyéb, légiesen könnyű, szinte súlytalan szemét, keveredik minden a porral, de csak addig, amíg el nem ered az eső, előbb nagy cseppekben, aztán egyre sűrűbben, és onnantól fogva a szél már csak az eső függönyét lengeti-cibálja-csapkodik neki nagy koppanások közepette az ablaknak. Jég is van, állapítja meg Kázé egy pillantással, miközben mozdulatlanul áll az ablak előtt, nem hőköl vissza, reflexből sem, pedig az arcába vágna, ha nem volna köztük az ablaküveg. Tízből kilencen hátrakapták volna a fejüket, de Kázé szinte kéjes örömmel nézi, drukkol a viharnak, a természet erejének. Ez az, hadd szóljon!, mondja magában, amikor újabb csattanást hall. Elmosolyodik. Ha jobban belegondolna, talán érezné, mennyire abszurd ez az érzés, ugyanolyan, mint amikor a fecskendőben ülve várják, hogy élesben találkozzanak az elemekkel, és arra az időre, amíg küzdenek velük, kicsit megfelleledkezzenek róla, hogy ők is ugyanolyan törekenyek, mint a többi közönséges földi halandó.

Megint kapott egyet a trafó. Na, lesz dolgotok ma este, ahogy elnézem!, és maga előtt szinte már látja is az útra, háztetőkre, autókra dőlt karvastagságú ágakat, félbehadt, villám sújtotta nyárfákat. Még ha csak ennyi dőlne, az hagyján, de egy ilyen vihar azért ennél több kárt is tud okozni. Alámosott hidak, beázott lakóépületek, vízzel teli pincék. Szabályosan, mint árvíz idején, mindössze annyi különbséggel, hogy most szivattyúzni is lehet, nem fog összedőlni a ház, mint amikor körbeveszi a megáradt folyó. Egy árvíz az egész más. Ez sem tréfadolog, de egy árvíz azért egész más.

Már nem lehet kilátni az ablakon. Kázé gondolatban már nem is itt jár, a homokzsákokból emelt gáton állva figyel a megáradt Dunát, mint a 2002-es nagy árvíz idején.

A szomszéd szobából reccsenés hallatszik, régi hangfelvételen megszólal a visszaemlékező Füst Milán hangja, de Kázé nem hallja.

Abban a reményben, hogy ezek a sorok engem túlélnek, s talán még valaki kezébe kerülhetnek, feljegyzek néhány szót az eseményekről is. Kapitalizmus: kétségtelen, hogy jelszavakkal dolgozik. S embereket küldött a halálba a fennálló rend védelmére, oly embereket, akik rabszolgasorban éltek a fennálló rendben. Ámde: legyőzve a jelszavak elvesztették szuggesztív erejüket, s egy nagy átértékelés periódusa következett be – mindent oda-dobtak, amiért eddig a vérüket ontották. Oktalanul! Mert ha a kapitalizmus vissza

is élt a haza fogalmával, és saját kapzsisága cégeréül használta is, a haza van és megvédendő: mert a haza fogalma egy faj megjelenési formája a fajok küzdelmében. Már most: ha Károlynak több energiája lett volna, még akkor sem lett volna képes a destrukciót megállítani. Tisza pedig bűnös volt: ő volt egyik fő okozója, hogy Magyarország ahelyett, hogy csendesen, szerényen vigyázott volna magára, beleártotta magát a nagyok küzdelmébe – egy nagyzási hóbort áldozata lett az egész ország. Amikor a nagyok veszekednek, a kicsinek hallgatnia kell. Különben is, Tisza nem volt jó politikus: mert a jó politikusi engedékeny, tárgyal, higgadt, ravasz, körültekintő, s nem konok, egyenes, uralkodni vágyó, gögös, s nem megy fejfelé neki a falnak következetességében, mint Tisza. Tisza elvesztette hitelét, ő nem menthetett volna meg minket. S ezenfelül: ő volt az okozója, hogy a magyar parlament teljesen lezüllött, és a végrehajtó hatalom szolgálja lett. Egyetlen ember nem mert felszólalni, hogy kritizálja Szerbiával való konfliktusunkat, aki a régi agrárreformot ostorozni merete volna, a hadműveleteket bírálja. Egy józan, merész és okos fej nem volt itt, akinek pártja lehetett volna a magyar parlamentben. *A nye pozvolimig* sülyedtünk, de megfordítva. S míg a francia parlament megtartotta méltóságát, és a háború alatt nyíltan bírálta a diplomáciát és a hadvezetést, addig itt mukkanni sem lehetett. Már most: Károlyi alatt nem lett volna szabad a hadseregnek széttűlni, diktátor kellett volna, nagy energiájú, aki nem tágít, s hátrább vonva hadseregét a franciák elől, együtt tartja azt, minden eshetőséggel számolva. De sajnos nem lehetett: a jelszavak elkoptak. Ekkor megindult egy új *nacionalista* háború a kommunizmus alatt. A régi címeiken megszűnt a háború: egy új címen indult meg tehát, a proletariátus védelmére sikerült a szuggesztív lánctól új jelszavakkal újáerősíteni, de a lelkek mélyén ott volt a végső szándék: kikergetni innen a prédára leső hadakat. Ez nem sikerült. A kommunisták rosszul, helytelenül gazdálkodtak, túl mohón estek neki a hatalomnak: nem volt elég tiszta és nemes ember köztük. Most, teljesen megtörve és kiszolgáltatva, egy reménység tart csak bennünket: hogy a sok ellenség egymás közötti féltékenysége nekünk ítél majd valamit abból, ami a miénk volt. S az: hogy a világ hangulata nem tűri egy ország teljes elpusztítását, sem pedig, hogy abban a reakció teljesen elpusztítsa azt, ami még maradt.

Tíz perc elmúlt megint, Kázé átmegy a másik ablakhoz. A felhőszakadás nyomait vizsgálja a járda melletti virágágyás körül. Az eső mély árkot vajt a lépcsőházból kivezető járda mentén, vitt mindent, amit ért, a hatalmas hársfa leveles termését összemoszta földdel, kavicssal, egész barázdát szántott a járda alá. Kázé haragszik a hársfára, haragját a májusi bódító hársvirágillat sem tudja ellensúlyozni. Ennyi maszatot egy fa sem termel, az a másfél-két hetes virágzás nem ér annyit, hogy aztán álló hetekig söpörheti az ember, ami lepotyog utána. Úgy beszél róla, mintha neki kellene összetakarítania, pedig ő csak figyel, amerre jár, ahogy a közmunkások időről időre megjelennek a söprűvel, lapáttal, és nekilátnak. Ahol hársak vannak, ott jobban megszenvedik, még a vadgesztenyével is könnyebben bol-

dogulnak, mint ezzel az átkozott hárszal. Minek ide a hárs, méheket nem lehet ráengedni, más fa is van olyan szép, mint ez, szemetet termelni, városban másra nem való. Munkát ad, igaz. Újabb ok a söprésre.

Tekintetével végigpásztázza a lógó szárnyú virágokat, még nem száradtak meg, tényleg úgy néznek ki, mint az ázott csibék, fázósan-dermedten összehúzzák magukat, várják a reggelt, az első napsütést, addig pihennek. Színes pistikével van tele az ágyás. Vízfúkszia, bírja az árnyéket, csak reggel kap egy kis napot itt a keleti oldalon, az is bőven elég neki. Tíz centin múlt, hogy nem vitte el a víz az egész ágyást, a járda felé eső részén a virágok levele így is jó sáros lett. Kázé egész közel nyomja az orrát az ablakhoz, meg is látja a nyoma az üvegen, utána törölgetheti a zsebkendőjével, nehogy ott maradjon a folt, és később zavarja a kilátásban.

Mindig a nagyanyja virágoskertje jut eszébe erről az ágyásról, a gyerekkori nyarak, amikor az unokatestvéreivel nyaralni mentek a faluba. De az emléknél sem időz el hosszán, ugyanolyan villanás marad benne utánuk, mint a rendre felébredő gondolatai nyomán. Kázé a jelenben él, nem ragad le a múltnál, semmi értelme.

A jelenben élés nem enged hosszas tépelődést, hosszasan legfeljebb figyelni lehet a jelenségeket, elemzésre olyankor nincs idő, csupán rögzítésre. Pillanatképek eseményekről, jelenségekről, ezt viszi Kázé tarsolyában az életéről.

Talán az ilyen foglalkozás, mint amilyen a tűzoltóé, nem is enged más hozzáállást. A tüzesetnél, katasztrófa-helyzetnél a másodperc törtrésze is sok, ott folyamatosan kell dönteni, látszólag gépiesen, de valójában mégsem, hiszen nagyon átgondoltan zajlik ott minden, az ezredszere ismételt rutinmozdulat mélyén is komoly odafigyelés van. Nem lehet hibázni, ha a tűzoltó egyszer is hibázik, akkor emberélet vagy természeti katasztrófa az ár.

Kázé a harmadik tíz perc elteltével kockázatos lépésre szánja el magát. Beleül az altatófotelba. Lábát fölteszi a lábtartóra, fejét félrebillenti a fotel peremére, és egy darabig így figyel az asztalon lévő tárgyakat maga előtt. Jó két méter hosszú, a méretéhez képest viszonylag keskeny, eredetileg étkezőasztalnak tervezett darab. Kihúzható, ki is van húzva, mintha tízen-tizenketten készülődne ebédelni. Egyszerű vonalvezetésű, csővázis, a praktikusságra törekvő svédekre jellemző megoldás.

A legtávolabbi pontján vastag iratlefüző. Feliratát nem látja, odáig nem is lát el, de még ha látja is a gerincén a címkét, azon is csak egy évszámot, 1999, a tartalmáról fogalma sincs, ha pedig belenéz, akkor mindenféle számlákat, szerződéseket, elszámolásokat talál benne, könyveléshez szükséges papírokat, bankszámlakivonatokat és lefűzött hivatalos leveleket. A szürkésfekete irattartó színárnyalatában nem nagyon üt el az asztal lapjától, mintha direkt ahhoz választották volna.

Tíz perc eltelt, Kázének az órájára sem kell néznie, tudja, többféle jel is utal rá a szobában, mégis leginkább a kinti zajokból tudja. Nem hangosak, de a füle figyelmezteti, hogy ideje fölállni, odamenni az ablakhoz, különben elalszik.

Fél hat van. Kettőt kondul a tulsó sarkon a templom toronyórája. Csak ilyenkor, zápor után, tiszta időben meg esőben le-

het hallani. Meg persze ha nem nyomja el a főút forgalmzaja. Ennyit számít, hogy nincs nagy forgalom a környéken. Kázé elfordítja a fejét, az asztalon újságkivágások mellett megy el, pont arra néz rá, amin a cikk alatt egy kép, kétségbeesett emberekkel, két asszony meg egy kisgyerek, ki tudja, miért, magasba emelt karral jajveszékelnék, szemmel láthatóan elveszítettek valamit vagy valakit, ami vagy aki fontos volt nekik, mintha azt követelnék vissza, vagy számonkérnék azon, akire rábízták, hogy miért nem vigyázott rá jobban. Kázé nem áll föl, hogy elolvassa a szöveget, amelybe a képet beillesztették, a tüzesetek kárvallott háztulajdonosai jutnak róla eszébe, azok álltak ott ilyen lesújtva a házuk üszkös romjai előtt, miután végignézték, hogy szemük láttára semmisül meg egy élet munkája, és ők tehetetlenek. Még nem vigasztalta őket a tudat, hogy benn is éghettek volna akár, az majd később következik, amikor fölmentést kell találniuk, amiért életben maradtak, meg persze kapaszkodót is a túléléshez, hogy kezdek mindent elől, semmijük sincs azonkívül, amit magukon viselnek.

Mintha rájuk lennének dühösesek. Az a két asszony a kisgyerekekkel. Mintha ők tehetnének róla, hogy leégett a házuk, mert nem jöttek időben. Vádlón néznek rá, ő keményen állja a pillantásukat, nem az a fajta, aki könnyen meginog, meg hát ami nem inge, nem is veszi magára, összevont szemöldökkel néz vissza, nem is hallja, amit mondanak, agyában beindul az a zúgás-morgás, zubogás, mint amilyent a vízimalmok vagy vízesések közelében hall az ember, neki mindig ez a hang jelzi a bevetés végét, amikor megszólal a fejében, elnyom minden mást, hiába beszélnek hozzá, nem hallja, annyit vesz ki az egészségből, mint amit az ember a malmot hajtó patak túloldaláról kivehetne, amikor látja, hogy hozzá beszélnek odaátról. Ez a hang, ez a zubogás jelenti az átmenetet, a visszatérést, mert amikor élesben megy a munka, az valahol félúton van a valóságos vagy valóságosnak vélt meg az elképzelt idő között.

Lívia megint már harmadszor szól, Kázé még mindig nem hallja, nem fordul hátra, így aztán Lívia odamegy, vállára teszi a kezét, hogy kér-e kávét.

Juli már Bencével együtt a kotyogót bővíti, mintha sürgetnék, hogy forrjon már föl. Nem beszélnek, Bence bólint, mintha megerősítené magában a gondolatot, hogy sok tekintetben igaz, a 19. század végén talán korszerűbb szellem uralkodott a katolikus egyházban, mint manapság. Tokody Ödön könyvét is elolvasta már, amit Juli ajánlott neki, most azt meséli nagy lelkesen, hogy *Az öreg plébános leveleiben* a papi pálya minden visszassága ott van, de olyan finom élccel, öniróniával és humorral, hogy minden helyzete, minden sora élvezetes és tanulságos volt számára. Annyira friss szellemiséggel íródott, alig akarta elhinni, hogy a 19. század végén született ez az *Egyházközségi görbe tükör*.

Lívia Kázéval a nyitott ablaknál áll, Kázé még mindig kifele bámul, Lívia hátat az ablakpárkánynak dőlve nézi, mi folyik odabent. Nem szólnak egymáshoz, Lívia mégis azt érzi, szívesen maradna így órákig is akár. Figyeli Bencét, miközben alig észrevehetően közelebb csúsztatja a könyvét Kázé oldalához.

GYILKOS FÉLELEM

Chris Carter: *Kivégzés*. Második, javított kiadás. Fordította Őri Péter. General Press Könyvkiadó, Budapest, 2021

Emlékszik még valaki a *Rémálom az Elm utcában* című filmsorozatra? Ebben az ikonikus alkotásban szerepel a Ves Craven rendező által kitalált Freddy Krueger sorozatgyilkos, aki gyerekeket és fiatalokat szemel ki áldozatául, belopózik a rémálmukba, és ami ott lejátszódik, az a valóságban is megtörténik velük. A gyilkos, aki egyfajta gonosz szellemként, erejét áldozatai félelméből nyeri, és a félelemkeltés érdekében kíméletlen macska-egér játékot folytat a kiszemelt, sérülékeny lelkele-tű prédával.

Ez az összeégett arcú, zöld-piros keresztcsíkos pulóvert, barna kalapot és éles pengékben végződő bőrkesztyűt viselő alak jutott eszembe Chris Carter regényéről, amelyben az elkövető ugyan-csak az áldozatai félelméből kiindulva teremti meg kivégzésük eszközét, azzal öli meg őket, amitől leginkább rette-gnek. Vagyis valóra váltja a rémálmukat. Viszont nem indokolatlanul és nem ok nélkül. Nagyon bonyolult történet.

A Carter-krimik állandó szereplői, Robert Hunter és Carlos Garcia ebben a regényben új parancsnokot kapnak egy erélyes hölgy személyében, valamint társuk lesz egy lelkes, igyekvő fiatal rendőr, aki a papírmunkában segíti a sorozatgyilkosokat üldöző nyomozó-párost. (A szerző egyelőre nem sodor-

ta életveszélybe, ezt a kiváltságot, mint minden regényében, meghagyta Hunternek és Garcianak.)

Hunter és Garcia a bevezetőben egy kis, fehér, karácsonyi díszekbe öltöztetett templomban helyszínel, kívülről idilli a templom képe, az épület belseje azonban mintha egy rémálom díszlete lenne, minden csupa vér, az oltár, a padló, a falak. Az áldozat a templom plébánosa, a fejét levágták és eltüntették, helyébe egy kutya fejét tűzték, az oltáron álló kehelyből a gyilkos ivott az áldozat véréből. Az már a hullaházban derül ki, hogy az elkövető egy hatalmas számot mázolt az áldozat mellkasára. Mindez csupán hangulatos bevezetés a regény világába, még sok egyéb van a szerző tarsolyában. Okkult, rituális gyilkosságnak tűnik, a nyomozók előbb nem közvetlenül a pap, hanem a katolikus egyház elleni támadásnak vélik, hiszen az ügyben nincs fogódzójuk.

Aztán a detektívek szívós munkával elkezdik helyükre illeszteni a kirakós darabjait, rájönnek, hogy sorozatgyilkost kell keresniük, és nagyon gyorsan meg kell találniuk, mert az előre kiszemelt áldozatai közül néhány napon belül alig marad már valaki életben. Az elkövető kilétének feltárása érdekében többször szembemennek a szabályokkal és a parancsokkal is, de meggyőzik a főnökasszonyt, hogy az emberéletek fontosabbak az előírásoknál. Szokatlanul sok a mellékszál a regényben, némelyik komolyan megvezeti a nyomozókat, akik revelációként ismerik fel a

történetben rejlő csavarokat, ennek ellenére csak a könyv végére sikerül egészében összerakniuk a mozaikot. Az olvasónak szembe kell feszülnie a felfokozott rettegéssel, és a logikájára támaszkodnia, különben egykönnyen elveszíti a fonalat, és semmit sem ért meg az okozati viszonyokból.

Carter itt is brutális, mocskos és ocsmány halálmódokat talál ki az áldozatok számára, de neki jól áll ez a gyomorforgató stílus. Az áldozatok múltjáról kapott információk után a kivégzettek iránt, haláluk gusztustalan módja ellenére, nem támad túl sok együttérzés a jó erkölcsi érzékű olvasóban. Ráadásul még a hóhér sors-története kelt bennünk empátiát. Nem sokat, de megsajnáljuk, és elgondolkozunk felette, hogy ugyan mit cselekedtünk volna a helyében. Chris Carter, az egykori kriminálpszichológus ilyen módon szemlélteti, hogy miként működhet egy (sorozat)gyilkos elméje. Mind-össze annyit bocsátok előre, hogy nagyon bonyolult a motivációs háló és az arra adott erőszakos válasz összefüggése, de pszichológiailag hiteles.

A regény egyik történetvonulatáról nem szóltam eddig, mert az önálló történetként is megállná a helyét az elbonyolított thrillerben, és egy másik sorozatgyilkos leleplezéséig vezet, visszacsatolva a könyv elején felvetett hitbéli, valósi morfondírozáshoz. Hunter a hónap

Fekete J. József

dolgozója lett a különleges bűnügyekkel foglalkozó ügyosztályon, ugyanis egyetlen nap alatt két sorozatgyilkost állított elő. Úgy tűnhet, Los Angeles többé nem az angyalok, hanem az ördög városa.

Végül még csupán annyit, hogy a korábbi Carter-művekben nem találtam logikai bukfencet, de itt rosszul esett azt olvasni, hogy Garcia még azelőtt tudja az áldozat legmélyebb félelmének mivoltát, mielőtt ismerné az áldozat kilétét. De ez még egy tudat alatti kiszólásnak is elmegy.

SZÁZÖTVEN ÉV KRÓNIKÁJA

Pekár Tibor: *A Szabadkai Zeneiskola története*. Életjel, Szabadka, 2021

A Szabadkai Zeneiskola nemcsak az ország legrégebbi zenedéje, hanem az egyetlen olyan oktatási intézmény Szerbiában, amelyben magyar nyelven is folyik középfokú zenei képzés. Az itt érettségizett magyar ajkú növendékek Belgrádban, Budapesten, Grazban vagy másutt tanulnak tovább. Természetesen nem mindenki válik művésszé, zenepedagógussá azok közül, akik elvégzik az alap- vagy középfokú zeneiskolát, de azok is, akik egészen más pályát választanak, a művészetet jobban értő, érző és szerető, hangverseny-látogató felnőtté válnak, a napi többórás gyakorlás munkafegyelemre szoktatja az itt tanuló növendékeket, a koncertek, a versenyek a közönség előtti magabiztos fellépést hozzák magukkal.

Pekár Tibornak a zeneiskola másfél évszázados történetét megörökítő könyve alapos, precíz, átfogó mű a Szabadkán folyó zeneoktatás múltjáról és jelenéről. A városi közgyűlés 1868. augusztus 28-án döntött az intézmény megalapításáról, érdekes áttanulmányozni az első alapszabályzatát, átböngészni, hogy az év őszétől kik alkották az első tanári kart, hogyan álltak össze az órarendek. A zeneiskola fontos volt a szabadkaiaknak, érdeklődve figyelték az itt folyó munkát, a diákhangversenyéről szóló első beszámólót a Szabadka és Vidéke 1878.

június 13-ai számában olvashatjuk, hogy ez a koncert nagyszámú közönség jelenlétében zajlott. Az év végi vizsgálhangversenyeket akkoriban szinte minden alkalommal végighallgatta a polgármester, a városi tanács több tagja, sőt nem egy alkalommal a főispán is. Nagy gonddal választották meg a tanári kart, az igazgatót. Pekár Tibor könyvében érdemes áttanulmányozni például az 1888-as keltezésű, *A szabadkai városi zenede ügyszabályai* című, az intézmény életének minden fontos szegmenyére kiterjedő dokumentumot, amelyet Mamuzsich Lázár polgármester írt alá. Érdekes párhuzam a kötetből, hogy a zeneiskola 1988-ban elfogadott alapszabályzata már 264 cikkelyt tartalmaz. Fő jellemzője, hogy az intézmény munkájának irányításában és ellenőrzésében jelentős szerep jut az iskola tanulóinak, a szülőknek s általában a „dolgozóknak”. Aki átélte a szocialista öngazdálkodás időszakát, annak ismerős a megfogalmazás.

A könyv szerzőjének alaposát bizonyítja, hogy részletes betekintést nyerünk abba, hogy az első évtizedekben, illetve a későbbiekben – a két világháború között, a háborús években, az 1945 utáni évtizedektől napjainkig – hogyan zajlott az iskolai élet a mindennapokban. Képet kapunk arról, egy-egy rendelet, iskolareform, egy-egy meghatározó igazgató hogyan hatott az intézmény életére. A sokféle adat között rábukkanhatunk olyasmire is, hogy az 1922/23-as tan-

évben a 398 növendék közül 151 volt sláv ajkú, míg egy évvel korábban még csak 117. Az 1971/72-es tanévben az alsófokú zenedében a diákok mintegy fele magyar nemzetiségű volt, a középfokú zenedében pedig kétharmada. A tanár- és diákkoncertek műsorfüzeteiből arról is értesülhetünk, mely zeneszerzők mely művei hangversenyen. Ezek között vannak ma is népszerű komponisták ismert zeneművei, valamint manapság kevésbé divatos szerzők alkotásai is. Pekár Tibor a kiemelkedően tehetséges növendékekről is ír, sokuk esetében későbbi pályájuk alakulásáról is értesülhetünk. Ahogy haladunk az időben, a Szabadkai Zeneiskola egykori növendékei egyre több olyan tanár nevével találkozhatnak, akik őket is tanították. A rangos diákversenyekről hozott díjak pedig rávilágítanak, egy-egy mai elismert művésznünk már zeneiskolás éveiben milyen kimagasló teljesítményt mutatott fel. Sőt, a rangos versenyekről díjjal hazatérők között olyanok nevére is rábukkanunk, akik érettségi után nem zenei pályára léptek, hanem egészen más területen érvényesültek.

Pekár Tibor közli a Szabadkai Zeneiskolában 1945 és 2018 között oklevelet szerzett növendékek névsorát

Mihályi Katalin

évekre lebontva. Sok meghatározó tanáregyéniség, zeneművész, az élet, a művészet más területén magának nevet szerzett személy nevével találkozhatunk a listán. S a mellékletben szerepel egy felsorolás arról is, hogy 1955-től mely diákok léptek fel a Szabadkai Filharmónia koncertjein – ami mindig is nagy elismerésnek számított –, s természetesen a szerző itt is közli azt, akkor mely zeneszámok szerepeltek műsorán.

átmentett történelem

KIUTASÍTOTTAK

JUGOSLÁVIAI MAGYAROK KITOLONCOLÁSA 1934 DECEMBERÉBEN

Patyi Szilárd

1934. október 9-én Vladimir Georgev Csernozemszki, egy bolgár–macedón származású terrorista Marseille-ben lelőtte I. Sándor jugoszláv királyt és Louis Barthou francia külügyminisztert. A király a merénylet során azonnal életét veszítette, míg a külügyminiszter megsebesült, és sérüléseibe néhány óra múlva halt bele. A merényletet a macedón ORIM és a horvát Ustaša mozgalom szövetkezésével alakult Tett Propagandája elnevezésű csoport kötelékébe tartozó terroristák szervezték meg. A támadást követő nyomozás során számos külföldi ország érintettsége felvetődött, amelyek közvetve vagy közvetlenül támogatták a merénylet végrehajtóit, mindenekelőtt Olaszországra és Magyarországra terelődött a figyelem. Az ügyben népszövetségi vizsgálat is indult, amelynek során Magyarország került a célkeresztbe. A vizsgálat 1934. december 7-én kezdődött meg Genfben a népszövetségi palotában, és december 10-én született határozat, amely elítélte a nemzetközi terrorizmust, és megállapította, hogy a marseille-i merénylet kapcsán felmerült egyes alsóbb magyar szervek gondatlanságának lehetősége, ezért felkérte a magyar kormányt újabb vizsgálat lefolytatására, valamint a szükséges intézkedések meghozatalára. A jugoszláv kormány ugyan beletrórdott a döntésbe, de azzal nem volt megelégedve.

A jugoszláv hatóságok néhány nappal a vizsgálat kezdete előtt százával kezdték átdobni a magyar határon a határ menti délvidéki magyar lakosokat. A kitoloncoltak többségét vonaton Szegedre küldték. Jelen írásunkban a délvidéki kiutasítottak történetét elevenítjük fel a korabeli sajtó segítségével.

Száműzött délvidéki magyarok Szegeden

A jugoszláv hatóságok a délvidéki magyarok tömeges kiutasítá-

sát 1934. december 5-én kezdték meg. E napon mintegy hatszáz főt – Újvidékről, Zomborból, Horgosról és Szabadka környékéről – néhány órás ultimátumot követően vasúti kocsikon átdobták a határon. A kiutasítottakkal teli vonatok a szeged-rókusai állomásra futottak be. Az esetről a másnapi, december 6-ai, csütörtöki Délmagyarország a következőképpen számolt be:

„A szegedi rendőrség szerdán reggel telefonértesítést kapott, hogy a szerdai rószkei vonatnak szokatlanul sok utasa lesz, magával hozza azokat a családokat, akiket azonnali hatállyal kiutasítottak Jugoszlávia területéről, helyesebben a kiutasítottak első transzportját.

Amikor a szomorú vonat megérkezett Szeged-Rókusra, a sűrű decemberi ködben a rókusai pályaudvar képe kísérteties hűséggel hasonlított ahhoz a képhez, amely 1918 decemberében vésődött bele az emlékezetekbe. Tizenhat évvel ezelőtt ugyanezek a kétségbeesett arcok és alakok népesítették be a rókusai állomás pályaudvarát, ugyanilyen összebújó csoportok kuporodtak le a füstös, léghuzatos várótermek padlójára, ugyanilyen hevenyészve összekötözött batyuk heverték a falak mellett és a szemekből ugyanilyen ijedség és kétségbeesés meredt a reménytelen ködbe...”

A kiutasítottak első csoportjáról pedig a napilapban ezeket olvashatjuk:

„Szerdán a reggeli vonattal kilencvenhat menekült érkezett Szegedre. A legkülönfélébb emberek: tisztviselők, iparosok, munkások, kereskedők, papok. Csak abban hasonlítanak egymásra, hogy egy a sorsuk – magyarok. A kilencvenhat menekült között 22 magányos ember, hozzátartozó nélkül dobták át a határon, de a többi mind családhoz tartozik. Férfiak, asszonyok, serdülő gyerekek, pólyás és karonülő babák. A fűtött várótermet pillanatok alatt megtöltötte a kétségbeesett gyermeksírás.”

A fentiek mellett a napilapból az is megtudható, hogy az este hat órai vonattal újabb ötszáz menekült érkezett a rószkei állomásra, többségük horgosi, valamint voltak közöttük Regócéről, Őrszállásról és Szabadkáról kiutasítottak is. A szerelvény rendes körülmények között két, egy másod- és egy harmadosztályú kocsiból állt, ám „a kis mozdony most tizennégy zsúfolásig megtelt személykocsit vonszolt be Szegedre”. A kiutasítottak érkezéséről a szegedi rendőrség délután négy óra körül kapott értesítést, és megtették a szükséges intézkedéseket. A pályaudvar várótermét hivatalos szobákká alakították át, tíz íróasztalt szereltek fel, hogy a szükséges ügyintéztést minél gördülékenyebben tudják lebonyolítani. A Délmagyarország beszámolója szerint december 6-a este már összesen ezerkétszáz kiutasított érkezett Szegedre. December 7-én pedig a vonatok újabb négy-száz főt hoztak át a határon. A Tisza menti városban megjelent menekültek nagy száma miatt szintén december 7-én dr. Pálffy József, Szeged akkori polgármestere *Szeged Város Közönségéhez* címmel közleményben fordult a szegedi polgárokhoz, arra kérve őket, hogy lehetőségeikhez mérten segítsék az elüldözött délvidéki magyarokat.

„Sokan vannak és nem tudhatjuk előre, mennyivel emelkedik a számuk, hány élete végén levő és megpihenni még mindig nem tudó aggyastyán, nyomorult beteg veszi kezébe a vándorbotot, hány gyermek tanulja meg túlságosan idő előtt az embertelenséget. Nekünk azonban legelső kötelességünk, hogy bennünk embereket lássanak s érezzék az együvé tartozásnak azt a fenségét, amelyet most fokozatosan diktál a vér szava.

A kiutasított magyarok súlyos helyzetben vannak, s ránk szorulnak, összekuporgatott javaikat ott kellett hagyniok, csak az az övük, amit magukon viselnek. Városom hatósága mindent

Dr. Pálffy József, Szeged polgármestere (1934-1944)

megtesz, ami hozzá méltó s ami teljesítőkétségében kötelessége, de emellett fel kell hívnom a lakosság, az egész társadalom figyelmét is rájuk, teljesítse minden magyar emberi kötelességét velük szemben.

Bennünket is elvitt egyszer az árvíz [utalás az 1879-es szegedi nagy árvízre] s ne feledjük el, milyen jólesett akkor az egész világ támogató részvétele, segítése” – olvasható többek között a polgármester közleményében, amelyhez még azt is hozzátette, hogy a polgármesteri hivatal fogadja a kiutasítottak megsegítésére szánt pénzadományokat, míg a ruhanevelő és élelmiszer-adományokat a népjóléti ügyosztály fogadta.

A korabeli sajtó tanúsága szerint a szegedi polgárok készségesen segítettek is elüldözött délvidéki nemzettársaikon. Sőt a kiutasítottak megsegítésére szóló pénzadományok gyűjtése már mindjárt december 5-én elkezdődött. Először a helyi Szövetkezett Városi Balpárt indított gyűjtést. Ehhez elsőként a szegedi szociáldemokrata párt járult hozzá 20 pengővel, majd a Délmagyarország napilap szintén 20 pengővel. Ezután a gyűjtés megkönnyítésére a Szeged-Csongrádi Takarékpénztár Szeged – Délvidékért elnevezéssel külön folyószámlát nyitott az adományok kezelésére. A Délmagyarország az adományozók névsorát lapszámaiban közölte. Emellett december 7-én délelőtt a szegedi egyetemisták a kiutasítottak melletti szimpátiatüntetést tartottak a városban. A mintegy ezerfőnyi egyetemi hallgató az Országzászló elé

vonult, ahol elénekelték a Himnuszot, majd a rókusai iskolához mentek, oda, ahol a menekültek voltak ideiglenesen elszállásolva. A tüntetésen a professzorok közül jelen volt többek között dr. Kiss Albert, a szegedi egyetem rektora és dr. Szent-Györgyi Albert. Az egyetemi hallgatók egy emlékiratot terjesztettek a nemzetközi diákszövetség és a világ összes diákszervezetei elé, melyben a Jugoszláviából kiutasítottak helyzetére hívták fel a figyelmet.

„Toloncvonatok” Magyarbolytól Kelebiáig

Bár a Jugoszláviából kiutasított délvidéki magyarok többségét a jugoszláv hatóságok a Szegedre tartó vonatokra tették fel, Magyarország többi határ menti településeire is érkeztek kiutasítottakat szállító szerelvények. Az Est december 7-ei számában például a lap pécsi tudósítójának telefonjelentésében a következőket olvashatjuk:

„A tegnap éjszaka folyamán a baranyamegyei Magyarboly határállomásra 206 horvátországi magyart tettek át a szerbek a határon. A legtöbben megfelelő ruha sem volt, mert mint mondták, éjszaka álmukból verték fel őket a jugoszláv csendőrök és annyi időt sem hagytak nekik, hogy a legszükségesebb ingóságokat magukhoz vegyék, hanem vitték őket a község házára és onnan a vasútállomásra, ahol vagonokba terelték őket. Amikor a szerelvény megtelt, elindították a magyar határra, ahol lerakták a kiutasítottakat.

A Népszava felvétele ebédre várakozó kiutasítottak egy csoportjáról (Arcanum Digitális Tudománytár)

átmentett történelem

Mint a kiutasítottak beszélnek, a jugoszlávok a tegnapi nap folyamán még három toloncvonatot állítottak össze, amelyet elindítottak a magyar határra. Ma déli tizenkét óráig ezek a vonatok még nem érkeztek meg.

A megérkezett 206 embert Magyarboly községben helyezték el.

Szintén Az Est december 7-ei számából az is megtudható, hogy a magyarországi Kelebiára is érkeztek kiutasítottakat szállító vonatok.

„Ma éjjel a kiutasítottak újabb csoportja érkezett Jugoszláviából a kelebiai magyar határállomásra. Mintegy hatvanan voltak, köztük néhány jobb módú kereskedő és iparos, de túlnyomórészen szegény munkás emberek, akik már évek óta jugoszláv területen dolgoztak. A hatvan kiutasított közül 16 már évek óta a határ túlsó oldalán dolgozott, 44-en pedig rövidebb idő óta voltak jugoszláv területen. Valamennyien magyar állampolgárok.

Szabadkáról, Újvidékről és Zomborból utasították ki őket.

Csak tegnap közölték velük, hogy azonnal el kell hagyniuk az országot. A legtöbbnek hatórás határidőt szabtak a határ átlépésére, csak néhányan kaptak 10–12 órás haladékot, hogy elutazásuk előtt úgy-ahogy rendezhessék ügyeiket. A legtöbben csak kis kézicsomaggal vannak, holmiuk nagyrésztét kénytelenek voltak hátrahagyni.

A magyar határrendőrség jegyzőkönyvet vett fel érkezésükről.

Kiskunhalas Helyi Értesítőjének december 8-ai számából pedig kiderül, hogy a Kelebiára érkezőket a kiskunhalasi vasútállomásra vitték tovább.

„A halasi állomás is tarka képet mutat. Az állomás előtt menekültek állnak, a várótermek is menekültektől hangosak, várnak a vonatokra, amely őket azután a bajai vonalon és a szegedi vonalon továbbviszi. A legtöbbje itt lakó rokonainál fog az átmeneti idő alatt megpihenni.”

Az Est december 8-ai számának pécsi tudósításában a szege-

dihez hasonló társadalmi összefogásról kaphatunk hírt.

„A pécsi állomásra tegnap éjjel az eszéki vonattal százfőnyi menekült csapat érkezett. A megszállott Vörösmart községből és környékéről jöttek a kiutasítottak. Betegeket, bénákat, gyerekeket, másállapotú asszonyokat is kiutasítottak a szerbek. Pécs város és társadalma megmozdult, hogy a menekültek segítségére legyen. Igyekeznek nekik magányosoknál lakást adni, vagy a városi szociális üzemekben elhelyezni. Pécsen kevés kiutasított marad, a legtöbb számára Pécs csak átmeneti állomás, ahonnan továbbutazzanak.”

Az Est szintén december 8-ai száma a lap bajai tudósítójának előző napi jelentését közli, amelyben a kiutasítások drámai részletei is feltárulnak.

„Jugoszláv területen egyre tart a magyarok kiutasítása. Ma reggel Bajára 60 menekült család érkezett a bácsalmási vonattal. Egy részük rokonoknál helyezkedett el, más részük az állomáson

várja a hatóságok intézkedését. A kiutasított emberek megdöbbenő képet tárnak az elcsatolt területi állapotokról a hallgatók elé. Az egyik menekült elmondta, hogy a külföldiek, akik a Szabadka–Budapest gyorsvonattal utaztak és szemtanúi voltak azoknak a jeleneteknek, amikor a szerbek csorda módjára hajtották a vonathoz a kiutasítottakat, felháborodottan tiltakoztak a barbár eljárás ellen és kijelentették, hogy ilyen szörnyűséget még soha életükben nem láttak. Egy angol hölgy a szabadkai állomáson átment az egyik menekültekkel zsúfolt III. osztályú vasúti kocsiba, hogy egy szegény asszony csecsemőjének üveg tejet adjon át, a szerb csendőrök azonban durva szavakkal szólították fel, hogy hagyja el a vagonot.”

A tömeges kiutasításokkal a jugoszláv kormány igen kedvezőtlen külpolitikai helyzetbe sodorta magát. A határ menti magyar településeken történtek felkeltették a külföldi sajtó figyelmét. A magyar kormány számára

a kiutasítások lehetőséget adtak arra, hogy a népszövetségi vizsgálaton viszonyvaddal illesse Jugoszláviát. Ezenfelül a jugoszláv politikusok heves szemrehányásokat kaptak amerikai diplomátáktól, a brit királytól és a brit miniszterelnöktől. Így a jugoszláv hatóságok december 10-én beszüntették a tömeges kiutasításokat. A kitoloncolások öt napja során mintegy 3000 délvidéki magyart utasítottak ki az országból.

Felhasznált irodalom

A Délmagyarországnak, Az Estnek és a Kiskunhalas Helyi Értesítőjének korabeli cikkei (Arcanum Digitális Tudománytár).

Dr. Pálffy József: Szeged Város Közönségéhez. Csongrád–Csanád Megyei Levéltár, Szeged Város polgármesteri hivatalának iratai 1920–1935: Trianoni határ IV. B. 1407. m

Sz. Ormos Mária: *Merénylet Marseille-ben*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1968.

emberek a történelemben

SÁRKÖZI PÉTER, ÖFELSÉGE ZENTAI MATRÓZA

Molnár Tibor

Az Osztrák–Magyar Monarchia hadkiegészítésében a területi elv érvényesült. Ez azt jelentette, hogy egy-egy meghatározott területről, hadkiegészítési körzetből a sorkötelesek zöme meghatározott csapattestekhez vonult be a katonai szolgálat letöltésére. Az első világháború kirobbanását megelőzően a Monarchia területén 112 hadkiegészítési körzet létezett, amelyek közül három tenger melléki – Trieszt, Zára (Zadar) és Fiume (Rijeka) központtal – volt hivatott a Cs. és Kir. Haditengerészet újoncszükségleteinek kielégítésére. Ez nem jelentette azt, hogy csupán a tenger mellékiek szolgáltak haditengerészként, hiszen műszakilag ez a haderőnem bizonyult a legigényesebbnek. Ezért az ország egyéb területeiről is kerültek sorkötelesek a Cs. és Kir. Haditengerészet kötelékébe, különösen technikai/műszaki képzettségűek. Magyarországról 1889-et követően kezdtek újoncokat sorozni a haditengerészetbe. A haditengerészet évi újonclétszáma kétezer főtt tett ki, akik békeidőben négy évet szolgáltak a sorhadban, majd ezt követően öt évet tartalékban.

Az Alföldről származó ritka tengerészek közé tartozott az 1892-ben Zentán született Sárközi Péter is. A villanyszerelő végzettségű Sárközi Péter 1913 októberében vonult be. Hathetes újonckiképzést követően az SMS (Seiner Majestät Schiff, magyarul: Öfelsége hajója) Adria tüzérségi iskolahajóra került.

A Bécsi Hadilevéltárban őrzött iratok tanúsága szerint Sárközi Péter 1914. január 9-én – 3. osztályú matrózként – sárgaságban megbetegedett, és február 4-ig szolgálatképtelenként tartották nyilván.

A tüzériképzést követően, 1914 áprilisában 2. osztályú matrózként a modern SMS Prinz Eugen csatahajóra került, annak első személyzetéhez tartozóként. A Tegetthoff-osztályú csatahajó – amely osztályba rajta kívül még az SMS Viribus Unitis (1912-ben állt hadrendbe), az SMS Tagetthoff (1913-ban állt hadrendbe), va-

lamint az SMS Szent István (1915-ben állt hadrendbe) tartozott – Savoyai Jenőről, a francia származású osztrák hadvezérről kapta a nevét, aki Zentánál 1697. szeptember 11-én sorsdöntő győzelmet aratott a török sereg felett. Mondhatnánk: összetalálkoztak a zentaiak!

A 20 000 tonna vízkiszorítású, 152,18 méter szélességű csatahajó csúcssebessége 20,4 csomó, vagyis 38 km/h volt, építését 1912. január 16-án kezdték meg. 1912. november 12-én bocsátották vízre, hivatalosan pedig közvetlenül az első világháború kirobbanása előtt, 1914. július 8-án állították szolgálatba. Legénységét 1087 fő képezte, köztük Sárközi Péter is.

Az SMS Prinz Eugen impozáns tüzérvél rendelkezett, fegyverzetét 12 db 305 mm-es, 12 db 150 mm-es valamint 18 db 70 mm-es ágyú képezte, továbbá rendelkezésre állt még 4 db 533 mm-es torpedóvető cső is. A hajó övpáncélja 152–280 mm-t, a fedélzetét 30–50 mm-t, a lövegtornyoké 50–280 mm-t, a parancsnoki toronyé 280 mm-t tett ki.

Az első világháború kirobbanásakor az SMS Prinz Eugen az 1. csatahajóosztály kötelékében Pólában (ma: Pula, Horvátország) állomásozott. A hajó – fedélzetén a zentai Sárközi Péterrel – Olaszország hadba lépését követően egy flottakötelék tagjaként 1915. május 24-én részt vett Ancona bombázásában, amiről a Magyarország című lap 1915. május 28-án a következőket írta:

„Hétfő hajnalban három óra ötven perckor több osztrák–magyar hadihajó jelent meg az anconai kikötő előtt. A hajók először a Monte Cappuccinin levő szemafort lötték. Két aeroplán irányította a hajók tüzérségét, melynek célja szemmel láthatóan az volt, hogy az ancona-falconarai vasúti csomópontot szétlőjék és így a közlekedést Észak- és Dél-Olaszország között rendkívül megnehezítse. A lövedékek között több 30,5 és 28 centiméteres is volt. A flotta állítólag összesen 1000 lövedéket lött ki. A vá-

rosban több lövedék találta a kaszárnyát és az iskolákat, ahol katonák voltak elhelyezve. Egy palota összeomlott. A világítótorony mellett levő fogházban föllázdak a foglyok. A híres dóm több lövést kapott, így megsérült a kupola, a templom hajója és a torony is. A kikötőben levő gőzösök közül a Bitta és a Tripoli kéményét szétlőtték a gránátok. A Lemnos német gőzös elsüllyedt, állítólag a gőzös tisztjei maguk süllyesztették el a hajót. A tiszteket letartóztatták. A nafta-társaság raktárait és gáztartályait is gránátok érték és a villanyvilágítás mindjárt a bombázás kezdeténél kialudt. Ez is növelte a városban támadt pánikot. Több magánház erősen megsérült. Valóságos gránátszilánk-zuha tag öntötte el a várost. Az Ordine című újság szerkesztőjének a lakását is bomba találta, de a szerkesztő és a vele lakó édesanyja sértetlen maradt. Az osztrák–magyar hadihajó öt óra tíz perckor eltávozott Ancona elől.”

Ezt követően az osztrák–magyar hadiflotta visszahúzódott a támaszpontjaira, jelentősebb hadműveletet 1917. május 15-én indított az otrantói tengerzár felszámolására. 1918 júniusában az osztrák–magyar haditengerészet újabb nagyszabású tervet készített elő, az ún. Korfu-hadműveletet az otrantói tengerzár ellen. Az akcióban a négy Tegetthoff-osztályú csatahajó – köztük az SMS Prinz Eugen – bevetését is tervezték. 1918. június 10-én azonban torpedókkal felszerelt olasz motorcsónakok ütöttek rajta az osztrák–magyar flottaköteléken, és elsüllyesztették az SMS Szent Istvánt. A híre Horthy Miklós ellentengernagy lefújta a hadműveletet, és visszarendelte a hajókat Pólába.

Az SMS Prinz Eugen csatahajó sorsa is szomorúan alakult: 1918. november 5-én az olaszok vették birtokukba. 1920-ban a franciákhoz került, akik 1922. július 28-án egy hadgyakorlat során elsüllyesztették.

Sárközi Péter, az SMS Prinz Eugen csatahajó matróza

A rendelkezésre álló levéltári adatok szerint Sárközi Péter 1918 augusztusában 1. osztályú matrózként a tengeraltjárókhoz került szolgálatra.

Már 1918 őszén, még a háború befejezése előtt hazatért, és október 14-én Zentán házasságot kötött Mészáros Ilonával.

De aki Dalmácia levegőjét magába szívta, az visszakíváncozott oda. A háborút követően a Zadvarja (ma: Horvátország) település közelében, a Cetina folyón épített, 1912-ben üzembe helyezett Kraljevác vízi erőműben helyezkedett el villanyszerelőként. A második világháború idején családjával – feleségével, két leányával és fiával – visszaköltözött Zentára. A háború után ismét visszatért Dalmáciába, és nyugdíjaztatásáig ott dolgozott. Nyugdíjasként naponta horgászott, ismerősei elektromos eszközeit javította. 1967-ben hunyt el Zentán.

(A cikk megírásához nyújtott segítségért köszönettel tartozom Benes Lászlónak és dr. Lenkefi Ferenc főlevéltárosnak.)

esszé

A VALLÁS ÉS A HIT VISZONYÁRÓL

Bordás Győző

(Áldás, békesség! E reggeli áhítat és áldás meghallgatása után engedjék meg, hogy eltérve a jegyzeteimben fölvezetett sorrendtől, az irodalmi-kulturális kölcsönhatások tárgy helyett először én is a vallási áthallások és kölcsönhatások témáját taglaljam személyes példán, azaz a családom példáján keresztül.)

Íróként, szerkesztőként, könyvkiadóként jegyez az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem szabadkai akadémiai napokra szóló meghívója, amely általános témaként a küzdelmes sorközösséget jelölte meg, de azon belül mégis a vajdasági magyar szellemi, politikai és vallási élet jobb megismerését tűzte ki célul az egész héten át tartandó rendezvény-sorozat.

De hogy érthető legyen, miért vallom ma magam – s nem minden ok nélkül – kétvallásúnak, azaz bivallásúnak, annak oka röviden ez. Ötgyermekes családban, negyedikként jöttem a világra 1948-ban. Szüleim, a református, bácsfeke-tehegyi édesapám és a zentai, katolikus édesanyám a verbácsi cukorgyárban ismerkedtek meg, ahol a nagyszüleink dolgoztak. Édesapám már Pesten és részben Bécsben kitanult kertész volt, édesanyám gimnáziumot végzett hajadon, amikor eldöntötték, összeházasodnak. Igen ám, de édesanyám ragaszkodott ahhoz, hogy az esküvő katolikus templomban történjék, ami ellen a kevésbé vallásos vőlegénynek nem is volt különösebb kifogása, de annál inkább a feketicsi rokonoknak, barátoknak, ismerősöknek, mondván: „Tán csak nem fog Ágoston Sándor püspök úr presbiterének fia katolikus jányt elvenni.” A hír bejárta a falut, s keltett is ellenszenvet apámék népes családja iránt. Mivel többszöri győzködés után a menyasszony továbbra is hajthatatlan maradt,

a püspöknek támadt az az ötlete, hogy ha már annyira ragaszkodik a katolikus templomi esküvőhöz, ám legyen, de – mivel a vacsora ide tervezett – jöjjenek át, és ő megáldja a házasságukat.

Ez a kompromisszum elfogadhatónak bizonyult mindkét „fél” számára, s 1940 augusztusában meg is történt az esküvő az egyik, az áldás kiosztása pedig a másik helyen, sőt édesanyám későbbi elbeszélése szerint a református püspök úr hatásosabb áldást osztott ki, mondandójába még olyat is beleszóve, hogy: „Gyermekeim, szaporítsátok a magyar nemzetet.” Mint kiderült, e téren a későbbiek folyamán nem is adódott gond. No de Ágoston püspök már a templomi áldásadáskor látta, a vártnál kevesebb násznép gyűlt össze, s ugyanezt tapasztalta a sátoros vacsorán is, ahol ő a megszokott, kitüntetett helyet foglalta el, s éjfél előtt elköszönt, mondván, a másnapi, vasárnapi istentiszteletre is föl kell készülnie. Már mások mesélték nagyapáméknak, hogy az ige olvasása utáni prédikációját azzal zárta: „...szégyellje mindenki magát, akinek meghívása volt a tegnapi templomi áldásra meg a menyegzői vacsorára, és ennek nem tett eleget, mert, Felebaráti Testvéreim, jegyezzétek meg, Jézus Urunk nem a valásra tanított – s itt magasra emelte palásttal fedett kezeit –, hanem a Hitre!”

Amikor ezt – talán még nem is egészen felnőtt fejjel – fölfogtam és megértettem, úgy éreztem, Ágoston püspök úrtól kaptam – ha közvetett úton is – az első komoly leckét az ökumenizmusból, amelyet a mai napig is sajátomnak érzek. Jóságos alakja többször is fölbukkan előttem, amint a hatvanas évek elején a feketicsi nyári katekizáción felsorakoztat bennünket, s óva inti a református gyerekeket, hogy ha „ezeknek

Blackboard painter

a gyerekeknek bármi bántódásuk esne, azoknak én látom el a baját”. Máig tartó barátságok születtek itt, például a zombori Békássy testvérekkel vagy a moravicai Kiss Anti bácsi lelkes gyerekeivel, továbbá a Szabó, Őri, Józsa, Kádár, Hallgató, Kelemen vagy éppen a Bordás vezetéknevű hallgató rokonnal... Itt ismertem meg például László Ernő akkori segédlelkészt, egykori szabadkai filozófianárt, akit még említeni fogok. Így hát ma Bécsfeke-tehegyen református vagyok, amihez nyilván az is hozzájárul, hogy – de erről majd szerkesztői beszámolómban bővebben – több településüket is érintő könyvet szerkesztettem.

S akkor a másik oldalon: édesapám kertésze lett az 1961-ben Verbászra helyezett Huzsvár László plébánosnak (későbbi bányai püspöknek), ő kérte meg apámat, gondolja a

szép nagy templomkertet és a parókia körüli növényeket, virágokat, s mi természetesen mindig friss virágot vittünk az oltárdíszítéshez a vasárnapi szentmisére. Sőt, jómagam még egy-két évig ministránsa (Domonkos István későbbi József Attila-díjas költővel hittanosa is) voltam az újonnan érkezett plébánosnak. Huzsvár atyától hallottam, hogy 1959-ben XXIII. János pápa felkérte Tito elnököt, fogadja Agostino Casarolit, a Szentszék utazó nagykövetét, hogy zsinati döntés alapján egyházi kiadványok megjelentetését engedélyezze Jugoszláviában. A tárgyalás eredménye, hogy 1962-től Zágrábban megjelent a Glas Koncila (Zsinat Hangja) havilap, sőt néhány vallási tárgyú könyv is. Ezen fölbuzdulva a bácskai és a bányai magyar katolikus papság alkalmasnak látta az időt, hogy a zágrábi mintára nálunk

is jelenjen meg magyar nyelvű egyházi újság, amelynek szerkesztését Huzsvár Lászlóra bízták. Így született meg 1963 októberében a mai napig is megjelenő Hitélet.

Amiért e kiterőt tettem: már újdíki gimnazista voltam, és írogatni is kezdtem az akkori Ifjúság hetilapnak, s látva ezt Huzsvár László többször megkért, fordítsak magyarra híreket, cikkeket a Glas Koncila-ból, amelynek a példányszáma a hetvenes évek derekára húszezerre nőtt. És sorakoztak az egyéb kiadványok: az ima-és énekeskönyvek, az évente megjelenő Katolikus Kincses Kalendáriumok... S végül 1969-től a magyar nyelvű *Képes Biblia*. Engedjék meg, hogy ezzel kapcsolatban magát Huzsvár Lászlót idézzem a budapesti Szent István Társulat kiadásában 2013-ban megjelent *Sajtóapostolból apostol-utód* című interjúkötetéből: „Az eredetileg amerikai műhorvát nyelvű változata a zágrábi ferencesek ötletességének köszönhető, 1969-ben verbácsi plébánoskodásom utolsó évében Zorislav Lajos ferences atya felkért, hogy vállaljam el a kiadását magyar nyelven. A horvát nyelvű országos kiadását a Western Publishing International engedélyével a Zágrábi Érseki Hatóság nyerte el azzal, hogy a Jugoszláviában élő, bármely nyelven beszélő katolikusok számára lefordítható. Ennek alapján látott napvilágot magyar nyelven is. Imprimatúrát a Szabadkai Egyházmegyei Hatóságtól kaptam. Erre a kiadvány szentírási jellege miatt volt szükség. Az első ötezer példányt verbácsi plébánosként én adtam ki.

Rend

Elképesztő gyorsasággal elfogyott. Ezt követően beleegyezéssel öt-hat újabb kiadást a bányászati apostoli kormányzóság, illetve Tietze Jenő nagybecskereki plébános jelentetett meg, de immár alkalmanként 25–30 ezer példányban. Következő kiadását már Harmath Károly ferences nyomtatta, ismételten több tízezer példányban. A későbbiekben szlovén, macedón, szerb, szlovák, cseh és ukrán nyelven is útjára bocsátotta az Agapé Kiadó. Feltehetően több százezer példány jutott el belőle Magyarországra, a Felvidékre, Erdélybe... Anekdotaként hat, hogy például zarándokainktól a román vámosok azt kérdezték: Van-e az ön csomagjában fegyver, Képes Biblia, pornóirodalom? Tudni kell ehhez, hogy még a szocialista államokban is elismert volt az a nemzetközi egyezményi szabály, amely szerint ha a nyomtatott mű nem tartalmazott államellenes tartalmakat, a három példány nem számított kereskedelmi mennyiségnek.

Ma már köztudott, hogy a Hitélet mintájára alapították meg 1966-ban Szabadkán a Jugoszláviai (2010-től Szerbiai) Református Keresztény Egyház havonta megjelenő kiadványát, majd 1967-től a Református Képes Naptárt, 1993-tól a Református Évkönyvet, amelynek szerkesztői az itteni püspökök és esperesek voltak, s ma is azok. Az egyik otthoni protestáns vonalról már szóltam, de volt még egy. Vagy kettő is? Már gyerekkoromban érdekelt annak a csatornának a története, amelynek zsilipkamrájában, ha föl volt töltve, oly jókat fejest ugráltunk, s hallgattuk a közeli vízimalom meg az áramfejlesztő turbinájának ütemes zaját. Mikor, hogyan épült ez a csatorna? Gimnazista koromban érdeklődésemre Szirmai Károly Verbászi élő író, a két háború közötti Kalangya című irodalmi folyóirat szerkesztője (aki mellel engem is elindított a pályán) adta kezembe Majtényi Mihálynak az *Élő víz* és a verbászi születésű Molter Károlynak a *Tibold Márton* című regényét, amelyek már sok mindenről fölvilágosítottak. Többek között arról is, hogy abban az időben ennek a grandiózusnak számító műnek nemcsak szellemi atyja, hanem több éven át kivitelezője is az az ember, akinek magányos sírja a hatalmas obeliszkekkel, tetején a fénylő rézgömbbel ott állt és áll a mai napig is a csatorna zsilipkamrája fölötti dombon, nem másé, mint Kiss Józsefé. Ő az, aki megálmodta a Dunát a Tiszával összekötő mesterségesen ásott csatornát, amely 1802-től, tehát éppen 220 éve (és ez nem számmisztika) pontosan 220 kilométerrel rövidítette le a vízi utat a Kárpátokból szállított fa-, só-, gabona-, sőt lőszerszállítmányok-

nak Buda, Pozsony és Bécs felé. S azonfelül, hogy létrehozta ezt a vízi utat, le is csapolta az addig mocsaras közép-bácskai területet, amely ma is leggazdagabb gabonatermő vidékünk. Hogy tervezőmérnöként is tevékenykedett, azt a máig meglevő középületek, templomok, egykori iskolaépületek, malmok, sörházak, fogadók bizonyítják. Ne feledjük, mindez azután történt, hogy Mária Terézia, majd II. József – miután megtörtént a törökök kiűzése – több tízezer németet, szlovákot, magyart és rutént telepít e területekre. Mivel csakhamar Verbász lett a bácskai németiség központja, érthető, hogy evangélikus egyházi központtá is vált, s az általam is áttanulmányozott egyházi dokumentumok szerint ezt a „Josephus Kiss geometra, hydraulica et architectus”-t választották meg 1791. október 13-án a Bács-szerémségi Evangélikus Püspökség főgondnokává, amely tisztséget egészen haláláig, 1813-ig meg is tartotta. Igaz, ekkorra a bécsi udvar kegyvesztettjévé vált, mert a csatornaépítés a vártnál többbe került, de érdemei elévülhetetlenek maradtak a mai napig. Az utolsó éveiben tervezői magányában latin nyelven írta emlékiratait, amelyet ezzel a mondatdal fejezett be: Fax beni, dolebis! azaz: Tégy jót, megbánod!

(Mivel konferenciánkon számos evangélikus és református lelkészt és hívőt látok, engedjenek meg még egy kitérőt.) Az 1780-as években kisvárosunkba mintegy hatezer német evangélikus és református fő érkezett, akiknek eleinte közös imaházuk volt. 1820-ban aztán felépült a Délvidék máig legnagyobb evangélikus temploma, amelynek befogadóképességét négyezer hívőre tervezték. Erre a reformátusok is templomépítésbe kezdtek, de kérésüknek, hogy az ő tornyuk két méterrel magasabb legyen, mint a már fölépült, amely mellel 28 méter magas volt, nem tettek eleget, ők a két évvel később épült két méterrel tágasabbra húzták föl, viszont, néhány évre rá, mindkét templom tornyóróját egy szerkezet működtette.

Verbász nemcsak egyházi, hanem kulturális központ is volt, erről tanúskodik az az adat is, hogy az evangélikus eklézsia már 1809-ben alsófokú gimnáziumot alapított, mely később főgimnáziummá nőtte ki magát. S az egyik legismertebb evangélikus család a Pechán család lett. Pechán József (1875–1922) máig a legismertebb szecessziós festője vidékünknek. 1909-ben őt kérte föl az akkori esperesség, hogy a templomrenoválás keretében fesse meg az 5×8 méteres mennyezetfestményt, amelynek témája *Luther a wormszi bíróság előtt* legyen. Nem volt előzmény nélküli e felkérés, hi-

szén addigra a kátyi templom részére megfestette az *Ecce homo*-t, az erdővégeknek a *Jézus mennybemenetelét*, kész vázlata volt a *Jézus föltámasztja Jairus leányát* meg a *Qvo vadis Domine?* alkotások megfestésére. Az említett hatalmas festmény el is készült, s talán én voltam az utolsó, aki még úgy-ahogy jobb állapotában láthatta. Említettem már László Ernő lelkész nevét – akinek mellel világbajnoki érmei voltak bélyeggyűjteményeiért, aki utoljára szolgált minden vasárnap a rohamosan fogyatkozó evangélikusoknak, egyes számítások szerint mintegy háromezer német települt ki 1944-ben, s mintegy hétszáz kivégzett vagy a lágerokban meghalt német származású egyént tartunk nyilván –, akivel alkalmam volt megtekinteni ezt az alkotást, amelyet a Pechánokról szóló (Béla fia is festő volt) monográfiánkban az idős festő feleségének a fényképe alapján még reprodukálni is tudtunk. (A templom a kilencvenes évektől zárva van, a múlt évben magyarországi támogatásból tornyát, külsejét nagyon szépen tatarozták, de továbbra is csak a kisváros főterének funkció nélküli éke.)

Miután a vallási együttéléstől adtam néhány szemléltető példát saját családom és szűkebb pátriám életéből, engedjék meg, hogy az együtt élő kultúrák kölcsönhatásáról több évtizedes tapasztalatom alapján is ejtsek néhány szót, mindenekelőtt a magyar és a szerb vagy inkább délszláv vonatkozásban. Ezek a kapcsolatok egészen a középkori Cirill és Metód-legendáig nyúlnak vissza, de maradjunk annál az időszagnál, amikor magyar és szerb közös hőssé válik a törökverő Hunyadi János, a szerbeknél Janko Sibirjanin néven, vagy magyar–horvát vonalon Zrínyi Miklós, azaz Nikola Zrinjski. De hivatkozhatnánk Vuk Karadžić munkásságára is, aki Lukijan Mušickival, majd Kazinczy Ferenczel népszerűsítette a szerb hősdalokat. Továbbá hivatkozhatnánk az Arany–Petőfi és Zmaj szerb orvos-költő munkásságára, aki szerb nyelvre fordította Arany *Toldiját*, Petőfi *János vitézét*, Madáchot...

S akkor a közelmúltról. Ivo Andrić 1945-ben megírja a *Híd a Drinán* című regényét, amely mindössze másfél évre rá Csuka Zoltán fordításában magyarul is megjelenik Budapesten. Ezt olvassa egy magyarul is tudó német szerkesztő, s javasolja németre való átültetését is. Aztán ennek a fordításnak köszönhetően kerül a világirodalom figyelmébe a mű, s nyeri el 1961-ben az irodalmi Nobel-díjat. Ha már a Nobel-díjat említettem, a másik oldalon mintha nehezebben ment volna a dolog, hiszen Kertész Imre

Sorstalanság című regénye 1975-ben jelent meg, amelyet Aleksandar Tišma le is fordított, de csak Kertész Nobel-díja után, 2002-ben adták ki szerbül.

Visszatérve Csuka Zoltán munkásságára, akinek szinte páratlan műfordítói opusa van, hiszen nem kevesebb, mint 76 délszláv irodalmi művet fordított le magyarra, a már említett Andrić művein túl Miroslav Krležát, Miloš Crnjanskít, Petar Petrović Njegošt, France Prešeren... (Csak egy adat. A *Híd a Drinán* 1947-ben a Szikra Kiadónál 5400 példányban jelent meg, 1973-ban pedig szinte hihetetlen 140 000-ben, majd 1982-ben még 35 000-ben.) Hogy mennyire gazdag a délszláv nyelvekről magyar nyelvre fordított művek száma, a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesületének egy századvégi bibliográfiája szerint 130 könyv látott napvilágot 685 000 példányban. Sajnos, mi ilyen pontos adatokkal nem rendelkezünk, de hivatkozhatunk a Szerb Maticában hosszú éveken keresztül dolgozó Heinermann Péter könyvtáros kutatásaira, aki kimutatta, hogy a legtöbbet fordított magyar író Zilahy Lajos, akinek könyvei szerb nyelven 97 kiadást értek meg, messze megelőzve Jókai Mór regényeinek 34 vagy Molnár Ferenc könyveinek, elsősorban a *Pál utcai fiúk*nak a 26-szori megjelenését. Ezután következnek a filozófus Lukács György, majd Hamvas Béla könyvei. A költőknél nincs meglepetés: Petőfi, Arany, majd Ady, József Attila, Radnóti a sorrend. S mindez főleg Danilo Kiš átköltéseinek köszönhető, aki a hetvenes évektől Kosztolányival, Juhász Gyulával, Kassákkal, Weöres Sándorral, Pilinszky Jánossal, Nagy Lászlóval, Juhász Ferencel... ismerteti meg a költészet szerb kedvelőit.

(Csak zárójelben említem meg, hogy még érettségiző voltam, amikor a Forum Könyvkiadó – amelyet 1987-től 27 éven át vezettem – 120 000 példányban nyomtatta ki és szállította át Magyarországra Zilahynak a *Dukay család* című, valójában több regényének az ötvözetét.)

Mazsolázhatnánk tovább, de a máról is néhány szót. Az utóbbi egy-két évtizedben Esterházy Péter és Konrád György volt a legtöbbet fordított magyar író, a színházak pedig Spiró György darabjait játszották legtöbbször, míg odaát Danilo Kiš mellett Milorad Pavić és Radoslav Petković volt a legtöbbet olvasott szerb író. Az újvidéki Forum Könyvkiadó mindig feladatának tekintette az itt élő nemzetek és nemzetiségek – ezt mi sokáig így neveztük – irodalmának magyar nyelvre való tolmácsolását, és az 1957 óta megjelentetett mintegy 2800 köny-

vünk között több mint háromszáz ilyen regény-, verses- és tanulmánykötet van. A vajdasági magyar írók közül a legtöbbet fordított szerző Végel László és Lovas Ildikó, a költők közül pedig Tolnai Ottó mellett Ladik Katalin.

Hogy ne maradjak adós ígérettemmel, a kilencvenes években egyházi jellegű kiadványok megjelentetésébe is kezdtem, kezdtünk. Az első ilyen jellegű könyv *A megtartó egyház* című volt, amely a feketecsi gyülekezet történetét dolgozta föl, amely a megjelenése napján hétszáz példányban (!) kelt el, de aztán következett még néhány könyv, Orosz Attila Ágoston Sándor püspök életútját mutatta be könyvében, de említhetném Harmath Károly, Szungyi László, Csete Szemesi István, Kiss Nándor lelkészek könyveit is. S ami talán még egy érdekesség: 2000-ben Béres Károly lelkész azzal keresett föl, hogy kiadná-e a Forum Könyvkiadó hasonmásban a református *Énekeskönyvet*, azzal a feltétellel, hogy az 1971-es kisformátumú könyvet fölnagyítanák – s mivel mérnökember is volt, javasolta, harminchárom százalékkal, hogy az idősebbek is könnyebben énekeljenek belőle –, de úgy, hogy ebben az újabb kiadásban szerepeljen a *Nemzeti imádságunk* és a *Szózat* is kottástul. Nem kis kihívás volt ez még akkor egy tartományi irányítású kiadó számára, különösen tudva, hogy a magánnyomdák nem is merték vállalni. Megjelentettük, sőt három kiadást is megért, összesen mintegy ötezer példányban kelt el gyors egymásutánban.

Személyes dolgokkal kezdem előadásom, s ezzel is fejezném be: most jelent meg az Újvidéki Írók Egyesülete kiadásában az *Új szellemi híd* sorozatban az a kötet, amelyben Vujicsics Marietta budapesti szerkesztőtársammal 22 újvidékhez és 22 Budapest-Szentendréhez kötődő kortárs költő két-két versét közöltük eredetiben és fordításban, s itt hat nyelv és hét írásmód „keveredik”, az újvidéki szerb költők mellett ugyanis itt vannak a magyar, szlovák, román, ruszin és a horvát alkotók is, a másik oldalon az Ágh Istvántól Zsille Gáborig tartó névsoron belül a szerb Milosevits Péter, Gálity Vojislav vagy Gyurity Milán, illetve a horvát Gubinski Katarina. A 22-es szám sem véletlen, mert Újvidék – ahova önöknek e rendezvény utolsó napjára meghívjuk is van – idén Európa kulturális fővárosa is.

* Az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem szabadkai rendezvénysorozat keretében május 25-én elhangzott előadás szerkesztett változata.

könyv

SZARAJEVÓ EMLÉKÉNEK

Baráth László: *Eltévedt lövedékek. Requiem egy városért.* Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, Zenta, 2022

„Visszaemlékezni azért érdemes, hogy az egyedi átélt szubjektív világot olyan mozgékonyra tegyük, hogy a tapasztalat ne maradjon egyéni tulajdon, hanem közkinccs. Nem csak emléket szeretnék állítani

azoknak az embereknek, akik a civilizáció akkori alkonyán nem feledkeztek meg hivatásukról, küldetésükről. Próbálták mozgásban tartani az alkotás, a szolidaritás, a művészet gyógyító erejét” – írja a *Epilógusában* Baráth László, aki a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet *Emlékezet* sorozatának 15. kötetében az egykorvolt Szarajevónak állít emléket,

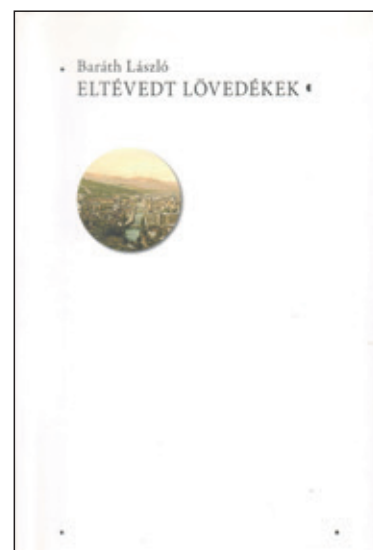
megtörtént események sajátos feldolgozásával. Vajdasági magyarok történeteinek elbeszéléseivel fest képet a háború előtti Szarajevóról, amely történetek így együtt *Requiem*-ként szólnak meg a könyvben. Gyászmise ez a könyv a valaha volt városért, amely újjáépült ugyan romjaiból, de a pusztító háború magával vitt belőle valamit, amit már csak a visszaemlékezők tudhatnak, ami már soha többé nem lesz ugyanolyan.

1992. április 6-án kezdődött a boszniai háború leghosszabb ideig tartó ostroma, a szarajevói. Az itt élő szerbek és a Jugoszláv Néphadsereg katonái csaknem három és fél évig tartották blokádtól a várost. Több mint tizenkétezer ember – köztük megközelítőleg kétezer gyerek – vesztette életét 1992 és 1995 között a városért folyó harcokban.

„Amikor ezeket a sorokat írom, közeleg Szarajevó három és fél évig tartó ostromának harmincadik évfordulója. A XX. század végi utolsó balkáni háború évfordulója. Vissza-visszatérő képek, emlékek kavarnak bennem éjjel-nappal, váltakozó intenzitással. Háború! A Rend eltűnik, megjelenik a Káosz. Hogyan éli ezt meg egy zenész, egy művész, akinek az életét a Rend uralja?” – kérdezi *Prológusában* a szerző, aki az 1992-es szarajevói ostromot egy zentai magyar művész szemével írja meg. Szarajevót Kelet és Nyugat érdekes találkozásaként élte meg, vallások és szokások színes kavalkádjaként. Katonái alatt a Szarajevó melletti Kiseljakra sorozták be, ahonnan leszerelve klarinétot kezdett tanulni. Ennek köszönhetően került vissza a szerző abba a varázslatos közegbe, amelyet a 80-as években a katolikus, pravoszláv, muzulmán és zsidó mentalitás együtt hozott létre, a színházi évadok világrepertoárt prezentáltak közönségüknek, az opera, a balett vagy a szimfonikus előadások terén. Ennek a tündöklő összefogásnak az eredménye volt az 1984-es, XIV. téli olimpiai játékok is. Szarajevóba érkezve rácsodálkozott az építészeti, nyelvi, mentális szabadságra, nem érezte idegennek a várost, mivel magyar szót lépten-nyomon lehetett hallani. Magyar zenészek, kereskedők, egyetemisták, mintegy három-négy száz magyar élt akkoriban a városban. Az egzotikus városban, ahol a mecsetek, apró kávézók a szvedah népzene motívumainak dallamával körülölelten várják a látogatókat. Befogadó városként várta a vajdaságiakat is azokban az években. A város fejlődése, modernizációja az egyetemekre is pozitívan hatott, az ipari fejlődést követte a kultúra is. Zeneiskolák nyíltak, és az 50-es években megalakult zeneakadémiára sorra érkeztek a jobbnál jobb előadók Belgrádból, Zágrábból.

„Ilyen környezetbe csapódtak be a gránátok, lövegek, teljesen értelmetlen halált hozva tizenkétezer emberre, ezerhat száz gyerekre. És mi a dolga ilyenkor egy művésznek, fő-

Lódi Gabriella

leg olyannak, aki nem ott született, de élete kenyerét, kalácsát ott kereste és találta? Be kell mutatnia a szárnyalást is, a művészvilágot, ugyanakkor azt a szörnyűséget is, amit átélt a város, aminek véres kezdete a két lelőtt fiatal a Vrbanja hídon. Meghalt bennem is a világ egy része” – foglalja össze a teljes összeomlás pillanatait Baráth.

Megszólnak a kötetben szarajevói történeteikkel a zeneiskollégák, vajdasági művészek, akik kivétel nélkül mindannyian az utolsó pillanatig bíztak benne, hogy nem történhet semmi rossz, mert hiszen Szarajevó „a szeretet és a béke városa”.

Baráth László Zlata Filipovićnak, az ostrom ideje alatt is naplót vezető tizenegy éves szarajevói kislánynak a szavaival kérdezi: „Miért kellett meghalnia annak a rengeteg embernek, gyermeknek?”

Nem tudunk választ kapni erre a kérdésre, örökké ott visszhangzik majd a város felett, számonkérve az emberiségtől az értelmetlen vérontást. Szarajevó valóban újjáépült a romokból, de valami menthetlenül elveszett belőle, a boldog békeidők gondtalanságával és biztonságával együtt. Csak a visszaemlékezők történeteiben él, akik harminc év után is emlékeznek a városra a Miljacka partján. Baráth Lászlóval együtt állíthatjuk, hogy tanulságot háborúból levonni nem lehet, mindannyian vesztesek vagyunk: „Nincs igazságos háború. Valaki híján marad az igazságnak.”

Gyerekek

vers

L. Móger Tímea

Keresztmetszet

Semmi nem örök. Ledér házfalak mögött. Tükör előtt. Az ujjbegyeim. Éles szilánkok. Vágott virágok. Nőstény (s)ír bennem. Imákat. Mintha (nem) léteznék. Csak sikátorokban. Őrszemek nélkül. Egy sarokban. Sírokban. Matat. Mutat. A halál (f)él. Belélegzi az időt. A levegő fogy. Az élet sokasodik. Természetes. Szaporulat(talan). (K)örök. Tudattalan. Tudat. Innen nézem. Elveszett. Onnan látom. Megőrzött. Tethelyek. (Sz)ívem hegei. Felett hálók. Lelakott világok. Farkasszemekben magány. A test temetése. A lélek keresése. (Sz)árny. Örökmécses. Tű(z) testek. Fokán át (l)épek.

Halálíjesztő

Pucér. Jellegtelen évszakok. A veszteség okít. Rossz tanuló vagyok. Életjel. Az élet nyel. Üres helyek. Fejek. Alagutak. Játzó terek. Madár. Ijesztő. Halálteremtő.

A családjára felkötötte magát. Gyakran álmodunk vele. A faluból többen is. Elképzeljük. Mi oka volt rá. Hogyan jutott el a felismerésig. Van amibe bele kell halni. Nincs más választás. Ha van is. Nem lehet örökké búcsúzni. (J)ár a tettegesség. Erős seb. Erősebb. Mint a túlélés tehetsége. A lebegés. A lebegtetés. Túl(f)élte magát. Ki kíséri át. Nem tudok úszni. Ettől minden (v)íz mélyebb. Mint a valóságban.

Káosz II.

Úszóiskola